

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΕΝ ΡΩΣΣΙΑ.

—οοο—

Δύο μεγάλας ναυμαχίας αναφέρει ἡ νεωτέρα ἱστορία, καθ' ἃς πανστρατιά σχεδὸν ἡ Χριστιανισμὸς συνέρχεται κατὰ Μωαμεθανῶν· ἡ ἐν Ἐπάκτῳ πρώτη καὶ πολυθρύλλητος ταπεινοὶ κατὰ θάλατταν τὴν αὐθάδειαν τοῦ Τούρκου, ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη πόριπτον μετὰ τὴν ἄλυσιν Κωνσταντινουπόλεως· ἡ δευτέρα, ὑπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Νεοκάστρου συγκροτηθεῖσα, ἐπισφραγίζει τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς ἡμέρας μας. Καὶ σύμπτωσις ἀξιοσημείωτος! Ἀμφότεροι οἱ κατὰ βαρβαρότητος ἱεροὶ ἀγῶνες οὗτοι τοῦ πολιτισμοῦ τελοῦνται εἰς τὰ ὕδατα τῆς Πελοποννήσου, ὁ μὲν οὐ μακρὰν τῶν Δελφῶν, τοῦ μαντείου ὅπερ τὸ πάλαι προσμήνυσε τοῦ Ξέρξου τὴν ἐντροπὴν, ὁ δὲ εἰς ἐποψίν τῶν ὀρέων, ὅπου πρότινος ὁ Τζαβέλλας, ὁ Καρατάσος, ὁ Καραϊσκάκης ἐστησαν τρόπαια ἡρώϊκῃς καρτερίας, παρὰ τὴν νῆσον αὐτὴν, ἐνθα κεῖται τὸ σῶμα τοῦ Τσαμαδοῦ.

Τὴν ἐν Ἐπάκτῳ ναυμαχίαν τίς τῶν τότε συγχρόνων δὲν ἐχαιρέτισεν ὡς πρόδρομον ἀνεπισχέτου καταλύσεως τῶν Ὀθωμανῶν; Ἐπανηγύρισαν αὐτὴν ὁμοθυμαδὸν πάντα τὰ φύλα τῆς Εὐρώπης, Ἰταλοὶ τε καὶ Ἰσπανοί, καὶ Γάλλοι, καὶ Ἀγγλοὶ, καὶ Γερμανοὶ καὶ Ῥώσσοι· ἐξύμνησεν αὐτὴν πᾶν γένος καὶ δόγμα χριστιανικόν, ἀπὸ Λιβανίου ὅρους καὶ Γεωργίας ἄχρι τῶν ἀποικιῶν τῆς πρὸ ὀλίγου ἀνακαλυφθείσης Ἀμερικῆς. Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐνδόξου νίκης, ἡ Ἑνετία ἀνύψωσεν ἀνδριάντας καὶ ναοὺς· ἡ Νεάπολις, εἰς τιμὴν τοῦ ναυάρχου τῆς, συνέστησεν ἐνιαυσίους ἱππικοὺς ἀγῶνας· ἡ Μαδρίτη, ὡς πρωταγωνίστρια, ὑπεδέξατο βασιλικὴν τῇ πομπῇ τὸν τουρκομάχον ἡγεμονόπαιδά της, ὁ δὲ Πάπας συνέταξεν ἐπίτηδες ὕμνον εὐχαριστήριον ὑπὲρ τῆς τελείας τῶν Μωαμεθανῶν καταστροφῆς, ὃν ἐπέβαλεν εἰς πάσας τὰς Ἐκκλησίας τῆς δικαιοδοσίας του. Ἡρόδοτοι τοῦ αἵωνος μεγαλορρήμονες περιέγραψαν λεπτομερῶς τῆς ναυμαχίας ἕκαστον περιστατικόν· ποιήματα παντοῖου εἶδους ἐμεγέθυνον τοῦ Σταυροῦ τὰ νικητήρια· ἐνὶ λόγῳ, ἀγαλλίασις, καὶ χειροκροτήματα, καὶ εὐφημήσεις ἀντήχησαν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τοῦ ἐξηυγενισμένου κόσμου εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν Χριστοῦ.

Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Εὐρώπη ἄφροντις ἐσκίρτα εἰς τὴν λάμψιν τοῦ καιομένου στόλου τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ κατεγίνετο πλέκουσα στεφάνους πρὸς τοὺς κατὰ τὴν μάχην ἀριστεύσαντας, ἡ τύχη τῶν ταλαιπώρων χριστιανῶν ἐν Ἀνατολῇ προέβαινεν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐδράδουνον νὰ μάθωσιν ὅτι, μετὰ τῶν ἐν Ἐπάκτῳ συναθλησάντων, οἱ τολμηρότεροι, καὶ τοὶ μηδεμιᾶς μετασχόντες ἀμοιβῆς, ἦσαν Ἕλληνες, Κρήτες, Ἐπτανήσιοι, Ἡπειρώται καὶ Πελοποννήσιοι κατὰ μέγα μέρος, ὑπὸ τὰ σύμβολα τοῦ ἁγίου Μάρκου συνδραμόντες ὡς ἐθελονταί. Ἐντεῦθεν, τὸ Δι-

βάνιον ὤμοσεν ὅρκους τρομεροὺς κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος· ἡ λύσσα τῶν κατακτητῶν ἐξστράχυνθη σφοδρὰ· πάλιν ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀπίστου μερίδος τῶν ὑπηκόων ἀπέβη, ὡς ἐπὶ Βαγιαζίτου, προβληματική. *Iade lacrymae!* Ἀρχεται τὸ νέον τῆς Ἑλλάδος μαρτυρολόγιον.

Τίς ὁ μὴ φρίττων ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν ὠμῶν ἐκείνων διωγμῶν, αἵτινες οὕτω μαστίζουσιν ἐπὶ Σελήμ Β' τὸ ὑπάρχον, ὥστε φαίνονται ἐπαπειλοῦντες τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τὴν σωτηρίαν; Εἰς τὰς ἀποφράδας ἐκεῖνας ἡμέρας, ἃς ἐξεκόνισε μὲν ἐπιτετηδευμένως ὁ φιλότουρκος Λαμαρτίνος, ἀλλ' ὦν τὸ πένθος εἰσέτι δὲν κατέδειξεν αὐτοπαθὲς κάλαμος ἑλληνικὸς, ζωή, τιμὴ, ἐλευθερία, παρουσία, τέκνα παντὸς ὑπηκόου, μὴ ὁμολογοῦντος τὸν Μωάμεθ, ἀφέθησαν εἰς λεηλασίας πειρατῶν, εἰς τὴν ὀργὴν θρησκομανῶν βεζυρῶν, εἰς τὴν ἀπληστίαν τῶν πασσάδων, εἰς τὴν θηριωδίαν ἱανισσάρων, οἵτινες, πλὴν τῆς μορφῆς, οὐδὲν εἶχον ἀνθρώπινον· παρεδόθησαν ἀδιακρίτως, τῇ μαρτυρίᾳ αὐτῶν τῶν παρεπιδημούντων πρέσβειων, εἰς τὴν διάθεσιν φρενόπληγος συρφετοῦ. Οὐαὶ τότε πρὸς ὃν τινα δὲν προσεποιήθη δυσμένειαν κατὰ τῶν φράγκων, ἀλλ' ἀπετόλμησε νὰ φαιδρύνῃ τὴν ὄψιν ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς νίκης αὐτῶν! Ἡ ὑπόκρισις, μετὰ δὲ τῆς ὑποκρίσεως ἡ ἀναπάφευκτος τοῦ ἡθους χαμέρπεια, ἐβύθισαν ἕκτοτε μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα τῆς βασιλευούσης εἰς τὴν δουλοπρέπειαν, διότι ἐνταῦθα μάλιστα ἐξεφράγη φόβος καὶ τρόμος. Ἐπίσκοποι καὶ προὔχοντες ἐκκρατομήθησαν εἰς τὰς φυλάκας, πλῆθος ὑπόπτων, ἀνευ διαταγῆς ἀνωτέρας, ἐσφάγησαν ἐν ταῖς οἰκίαις των, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων οὐκ ὀλίγοι, πρὸς ἀποφυγὴν θανάτου, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξομώσωσι τὰ πάτρια, ὅσκις δὲν προέφθασαν νὰ δραπετεύσωσι πανοικεῖ, οἱ μὲν εἰς τὰς ἀπωτέρας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ δὲ εἰς Οὐγγρίαν, ἢ Δελχίν, ἢ Μόσχαν.

Ἀλλὰ τραχύτερος ἔτι προβαίνει ἐπὶ Ἀμουράτ Γ' ὁ διωγμός. Προτροπῇ τοῦ μουφτῆ, τοῦ χότσα καὶ τῶν καδιασκέρων, ὁ Σουλτάνος διατάσσει νὰ μεταβληθῶσιν εἰς τζαμιά πάντες οἱ νοτοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὀρθόδοξοί τε ἄμα καὶ λατινικοί. Ἠρξάτο δὲ ὁ ἀλιτῆριος τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου τοῦ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ πατριαρχείου, προφασισθεὶς, ὅτι τὰ παρὰ τοῦ κατακτητοῦ παραχωρηθέντα τοῖς Ἕλλησι δικαιώματα ἤρμοζον μὲν εἰς χρόνους, ὅτε ἡ πρωτεύουσα, ἔρημος οὖσα διὰ τὴν ἀπόδρασιν τῶν ἐγκατοίκων, εἶχε χρεῖαν πληθυσμοῦ, νῦν δὲ, τῆς μωαμεθανικῆς μερίδος ἥδη πολλαπλασιασθείσης, προνόμια τοιαῦτα ἀπέβαινον περιττά, εἰ μὴ καὶ ἐπιζήμια. Τῇ αὐτῇ βεβηλώσει κατεδικάσθησαν καὶ τρεῖς νοτοὶ λατινικοί, ὁ τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου εἰς Γαλατᾶν, ὁ τῆς ἁγίας Ἄννης, καὶ ὁ τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ, ἑωσοῦ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας δωροδοκήσας τὸν μουφτῆν, διὰ χρυσῆς κλειδὸς πάλιν ἤνοιξεν αὐτοὺς. Τὴν ἐπιούσαν τοῦ σφετερισμοῦ Κυριακὴν, ὁ πρεσβευτὴς, ὑφ' ἀπάντων τῶν ὁμογενῶν του παρεκκολουθούμενος, ἦλθεν ἐμπροσθεν

τῆς ἐτι κεκλεισμένης ἐκκλησίας, καὶ κρούσας τὰς θύρας, ἀνέκραξε τὸ ἱερὸν *"Αραγε πύλας ἄδου! Αἱ πύλαι ἀνέφχθησαν, χλευάζόντων ὁμῶς καὶ καγχάζόντων τῶν περισσώτων Ὀθωμανῶν.*

Ταραχθεὶς ὁ ἀπροσάτευτος κλῆρς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπὶ τοιαύτῃ αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ, καὶ τὰ χεῖρονα ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας κατὰ τοῦ ποιμνίου προαισθανόμενος, ἔσπευσε νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν μεσιτείαν τῶν δύο πρέσβειων τῆς Γαλλίας καὶ Αὐστρίας, προϋποσχόμενος οἰανδήποτε θυσίαν χρηματικὴν, ἂν ἡ διατεταγμένη βεβήλωσις ἀνεστέλλετο. Ἀλλ' οὗτοι, ἐπιδιώκοντες ἄλλα συμφέροντα, μᾶλλον ἰσως ἐπεικτικά, καὶ πρὸς τὴν ἐαυτῶν ἐντόλῃ συμφωνότερα, ἀπεποιθήσαν νὰ προσφέρωσι τῷ Πατριάρχῃ τὴν παραμικρὰν συνδρομήν. Εἰς τίνας φίλου τὴν μεσιτείαν ὀφείλεται ἡ ἀναστολή; Τοῦτο μένει ἄγνωστον. Σημειῶμεν ὁμῶς περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην δύο ἐκτάκτους ῥωσικὰς πρεσβείας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐτι δὲ τὴν μετὰ τῆς ἐπισκόπου τινὸς Ἑλλήνου ἀπὸ Πελοποννήσου εἰς Μόσχαν παρὰ τῷ Τσάρῳ, πρὸς συλλογὴν δῆθεν ἐλεῶν. Ἰσως ὑποκινήθῃς ὁ ὁμόδοξος μονάρχης διὰ μυστικῆς ἀποστολῆς, καὶ προῖδὼν τὸν ἐπικείμενον ὄλεθρον τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, ᾧ συνηρμάζετο καὶ ἡ σωτηρία τῆς ῥωσικῆς Ἐκκλησίας, ἐτάχυνε νὰ πέμψῃ ἱερείας πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν προτέρων ψηφισμάτων τοῦ κατακτητοῦ. Ἡ ὑπόθεσις θέλει φανῇ πιθανωτέρα ὅταν προσθέσωμεν, ὅτι μεσολαβήσῃ τοῦ Τσάρου, βέβαια ἐπὶ τινι προσδοκωμένῃ ἀνταμοιβῇ χαριζομένου πρὸς τὸν Ἀμουράτην, οἱ Τάρταροι τῆς Κριμαίας δὲν ἔλαβον τότε μέρος ὑπὲρ τῶν Περσῶν εἰς τὸν τῆς Τουρκίας πόλεμον· ἐτι δὲ μᾶλλον ἐνισχύει τὴν εἰκασίαν μας ἡ παρατήρησις, ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος πρεσβεία προηγείτο ὀλίγων τινῶν μηνῶν τῆς ἀναστολῆς, ἥτις, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, συνέβη μετὰ τὴν ἐξῶσιν τοῦ Ἱερεμίου, καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Μητροφάνους Καίσαρειας, ἐν ἔτει 1584.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος μεγάλοι καὶ πολυδάπανοι ἐτοιμασίαι ἐγένοντο εἰς τὸ τῆς βασιλευσούσης ἱπποδρόμιον. Προτιθέμενος ὁ Ἀμουράτ νὰ τελέσῃ τοῦ διαδόχου τοῦ τὴν περιτομήν, ἐφιλοτιμήθη νὰ ὑπερβῇ εἰς ἀνατολικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ αὐτὰ τὰ παραδόξωτερα πλάσματα τῆς ἀραβικῆς φαντασίας. Ἄν ὁ ματαιόσπουδος ἐπέτυχεν ἡ ἀμαυρώσῃ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μύθου τῆς Χαλιμάς, περιγράφοντας τὰ τεράστια τῆς αὐλῆς τῶν Καλιφῶν, τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ἀδιάφορον. Οἱ πολυπραγμονοῦντες τῶν ἀναγνωστῶν μας ἄς διατρέξωσι τὴν διεξοδικὴν τῆς τελετῆς ἐκείνης σκηνογραφίαν ἐν τῷ ΑΘ' βιβλίῳ τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας τοῦ Χαμμέρου, καὶ ἄς θαυμάσωσιν ἐν αὐτῇ τὸ δημιουργικὸν καὶ φιλόκαλον τοῦ Τούρκου. Τὸ δὲ μόνον στεναῖζοντες ὀφείλομεν, τὸ καθ' ἡμᾶς, ν' ἀναφέρωμεν ἐξ ὅλου τοῦ δράματος ἐκείνου, ὅτι ἡ πανήγυρις διήρκεσεν ἐπὶ πεντήκοντα δύο ἡμέρας, καὶ ὅτι καθ' ἐκάστην, πρὸς ἀπαρτισμὸν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἐορτῆς, Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ, ὑπὲρ ταῦς ἑκατὸν, ἐκόντες ἄκοντες παρεδείξαντο τὸν ἰσλα-

μισμὸν, ἀποκαλύψαντες τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀνυψώσαντες τὸν δείκτην, ὡς ἂν ἐζήτουν, οὕτω πράττοντες, νὰ συμμεθέξωσι τῆς τοῦ βασιλόπαιδος περιτομῆς. Μαρτυροῦσι τὸ γεγονός πλείστοι ὅσοι Πίνδαροι τιαροφόροι τῆς ἐποχῆς, διαδραματίσαντες τὰ τῆς πανηγύρεως. Ἰστε, ἐὰν αἱ πηγαί, ἐνθα ἦν τλησεν ὁ γερμανὸς ἱστορικός τὴν ὕλην τῆς περιγραφῆς, ἦναι ἀξιοπίστοι, ἐξακισχίλιοι περίπου ὁρθόδοξοι χριστιανοὶ ἐτοῦρκευσαν κατὰ μὴν τὴν ταύτην τὴν περίστασιν, εἰς ἐπικύσμησιν τῆς περιτομῆς τοῦ διαδόχου.

Παρευρέθησαν ἐν τῇ ἐορτῇ προσκεκλημένοι οἱ πληρεξούσιοι πάντων τῶν ὑποτελῶν ἡγεμόνων, οἱ τῶν Βαϊσῶν τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, οἱ τοῦ Φῆς, τοῦ Μαρόκου, τῆς Τυνιδος, καὶ ἐτέρων ἀντιβασιλείων· ἀλλὰ, τὸ σκανδαλώδες, ἐσέμνωσαν διὰ τῆς παρουσίας των τὴν βαρβαρικὴν τελετὴν καὶ πρέσβεις χριστιανικῶν πολιτειῶν, οἷον ὁ τῆς Δελχίας, ὁ τῆς Αὐστρίας, καὶ ὁ τῆς Ῥαγούζης, οἵτινες, ὡς ἔθος ἦν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα δώρων βαρυτίμων, προσέφερον τῷ Σουλτάνῳ τὸν παρὰ τούτου προσδοκώμενον φόρον. Τρεῖς μόνον τῶν Εὐρωπαίων ἡγεμόνων ἀντιπρόσωποι δὲν παρευρέθησαν· ὁ τῆς Γαλλίας, προσκασιθεὶς ἀναξιοπρεπῆ τινα ἀνωμαλίαν ἐν τῇ προσδιωρισμένῃ ἐθιμοταξίᾳ τῆς πομπῆς· ὁ τῆς Ἀγγλίας, καθόσον ἡ πολιτεία αὐτὴ δὲν εἶχεν εἰσέτι τακτικὸν πληρεξούσιον παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ Ῥωσσία, ἥτις, ὡς φαίνεται, εὐλογον δὲν ἔκρινε νὰ τιμῇ ἐπισήμως διὰ τοῦ πρέσβεως τῆς τὰς ἀνιέρους πράξεις μωαμεθανικῆς τελετῆς.

Τὸ ἀπερικάλυπτον καὶ ἐπιδεικτικὸν τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἐκτελεσθὲν μετὰ θεατρικῆς πομπῆς ἐν τῇ ἱπποδρομίᾳ αὐτῇ, ὅπου δύο προηγούμενοι πολιτισμοὶ συνῆλθον καὶ συνεμάχησαν πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος, τὸ δὲ βαρύτερον, ἐκτελεσθὲν ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς περιβοήτου Σουλτάνας Βάρκας, Ἰταλίδος τὸ γένος, καὶ εὐνοουμένης τοῦ Ἀμουράτ, ἥτις ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν ὑπερησπίσθη τοὺς ὁμοθρήσκους τῆς χριστιανοῦς, ἐτι δὲ εἰς ἐποφὴν τριῶν πληρεξουσίων, πρεσβευόντων τὸ δόγμα τὸ λατινικόν, τὸ ἀπερικάλυπτον, λέγομεν, τοιοῦτου προσηλυτισμοῦ κατετάραξεν, ὡς εἰκὸς ἦν, πᾶσαν ὁρθόδοξον καρδίαν, ἐνέπλησε τρόμου τὴν Ἐκκλησίαν μας. Ἀδελφον τί συνεβουλεύθησαν ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ οἱ ἱεράρχαι μας, καὶ τίνα ἔλαβον μέτρα μυστικά πρὸς περιστολὴν τῆς συμφορᾶς, διότι βεβαίως δὲν ἔμειναν ἀπρακτοί. Ἐν τούτοις ἀναγινώσκουμεν, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν ἀπὸ τῆς περιτομῆς τοῦ Ἰβραήμ καὶ τῆς ὑποκινήσεως ἀποστασίας, ἤγουν τὸ 1584, εἶτα δὲ καὶ τὸ 1585, δύο ῥωσικαὶ διαπρεσβεύσεις ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν μετ' ἐπιστολῶν καὶ δώρων πρὸς τὸν Σουλτάνον, παρὰ τοῦ τότε ἡγεμονεύοντος Θεοδώρου ἐξαποστλαλέσκει. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος τῶν πληρεξουσίων τοῦ Τσάρου, ὁ Βλαχῶς, διήγγειλεν, ὅτι ἡ Ῥωσσία ἀπεποιεῖτο νὰ πέμψῃ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν τὰς ἐπικουρίας, ἄς αὐτὸς κατὰ Τούρκων ἐπιμόνως ἐζητεῖτο, ἐξόφρασε δὲ συγχρόνως τὴν ἐπιθυμίαν, κ' ἔλαβε τὴν ἀδειαν, νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς Ἁγίους Τόπους, ἵνα ἐρευν-

νήση παῦ καὶ πᾶς ὁ πατριάρχης ἐδαπάνη τὰ ἐλέη τῆς πατρίδος του.

Ὁ δὲ δεύτερος τῶν πρέσβειν ἦλθε παρὰ τῷ Ἀμαυράτῃ ἐντεταλμένος σπουδαιότεραν ἀλλήν τινα ἐντολήν. Περὶ ταύτης θέλομεν πραγματευθῆ ἀνέτως παρακατιόντες· ἐπειδὴ, ἐκτὸς ὅτι ἡ δευτέρα τῶν ἀναπερομένων τούτων διαπρεσβεύσεων παρέχει τὴν κυρίαν ἀφορμὴν εἰς τὴν δε τὴν διατριβὴν, ἀλλὰ, πρὸς κρείττονα τῶν ἐπομένων εὐκρίνειαν, ἐπ' ἀνάγκης κρίνομεν ἔτι νὰ προτάξωμεν σύντομον ἐκθεσιν τῶν ἐν Μόσχᾳ συγχρόνως διατρεχόντων, τὴν ὕλην, (ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τὴν φράσιν), ἐρανίζόμενοι ἐκ τῆς ῥωσικῆς ἱστορίας τοῦ Καραμζίνου, ἣν νεωστὶ μετήνεγκεν εἰς τὴν ἡμετέραν ὁ Κ. Κροχιδᾶς (α).

Ἡ ἱστορία τῆς Ῥωσσίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι θυελλώδης καὶ ἀστατος. Ἐν τῷ ὑποκειμένῳ χρόνῳ Ἰωάννης ὁ Τύραννος, ἢ κατ' ἄλλους ὁ Τρομερός ἀπεβίου, παρασκευάζων τοὺς πεσσοὺς, ὅπως παῖξῃ τὸ ζατρίκιον· ἀνέβαινε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ἀνὴρ εὐσεβέστατος μὲν, ἴσως δὲ καὶ φιλόπαικος, ὁμοῦ καχεκτικὸς τὴν φύσιν, ἀσθενὴς δὲ τὸ ἥθος, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν ἀσθενέστερος, διὸ μᾶλλον ἐνησιγολημένος εἰς τὰς πνευματικὰς ἀσκήσεις, καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ εἰς τὰς πολυπλόκους φροντίδας τῆς διοικήσεως, ἣν ἐνόμισε παιδιόθεν δευτερεύουσιν ἀσχολίαν. Ὁ Θεόδωρος, ὅν αὐτὸς ὁ πατὴρ του εἶωθε ν' ἀποκαλῇ ἀσθενὴ τὸ τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, διῆγε βίον ὅλως μοναστικόν, βίον ἄξιον τῶν μεσαιωνικῶν Συναξαρίων. Τὸ ἡμερολόγιόν του εἶναι ἀρκετὰ περίεργον. Ἐγχειρόμενος πάντοτε τὴν τετάρτην ὥραν τῆς πρωίας, ἀνέμενε τὸν πνευματικὸν εἰς τὸν κοιτῶνα, μεστὸν εἰκονισμάτων, καὶ νυχθήμερον ὑπὸ λαμπάδων περιουγαζόμενον. Ὁ πνευματικὸς ἐπορεύετο μετὰ Σταυροῦ, εὐλογίας καὶ ἡγιασμένου ὕδατος, ἔτι δὲ μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἁγίου, ὃν ἐπανηγύριζεν ἡ ἐκκλησία τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ὁ κυριάρχης προσεκύνει μέχρι ἐδάφους, προσήχεται μεγαλοφώνως ὑπὲρ τὰ δέκα λεπτά, εἶτα δὲ μετέβαινε εἰς τὸ δωμάτιον τῆς συζύγου, ὅπως ἀπέλθῃ μετ' αὐτῆς εἰς τὸν ὄρθρον· ἐπανελθὼν δὲ, ἐκάθητο ἐπ' ἀνακλίντρον ἐν τινὶ δωματίῳ μεγάλῳ, ὅπου οἱ οἰκειότεροι τῶν αὐλικῶν καὶ μοναχῶν ἐγκατέλειπον αὐτόν· τὴν δὲ ἐννάτην ὥραν ἀπῆρχετο εἰς τὴν λειτουργίαν, καὶ τὴν ἐνδεκάτην ἤριστα. Μετὰ ταῦτα ἐκάθευδεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας, ἔπειτα ἀπῆρχετο εἰς τὸν ἐσπερινόν, πάντα δὲ τὸν ἐπίλοιπον χρόνον μέχρι δείπνου, διῆγε μετὰ τῆς Τσαρίνης, τῶν γελοιοποιῶν καὶ νάνων, τερπόμενος εἰς τὰς σχηματοποιίας των, ἢ ἀκούων ᾄσματα, ἢ ἐνίοτε θαυμάζων τὰ ἔργα τῶν λιθοπωλῶν, τῶν χρυσοχόων, τῶν ποικιλιτῶν καὶ ζωγράφων. Τὴν νύκτα, παρασκευαζόμενος εἰς ὕπνον, πάλιν προσήχεται μετὰ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ δὲν κατεκλίνετο ἢ λαβὼν τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ. Πλὴν δὲ τούτων, ἅπαξ τῆς ἐ-

βδομάδος ἐπισκέπτετο τὰ περὶ τὴν πρωτεύουσιν μοναστήρια, καὶ μόνον κατὰ τὰς ἐορτασίμους ἡμέρας ἐξῆρχετο ἐπὶ θήραν ἀρκτων. Τότε, οἱ ἔχοντες ἀναφορὰς νὰ ἐγχειρίσωσιν αὐτῷ ἔσπευδον εἰς ἀπάντησίν του· ἀλλ' οὗτος, ἀποφεύγων τὴν κοσμικὴν ματαιότητα καὶ ἀνησυχίαν, ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον, καὶ παρέπαμπε τοῖς ἰκέτας πρὸς τὸν γυναικῶ-δελφόν του.

Οὐδὲν ἐπιτηδειότερον τοῦ ἡμερολογίου τούτου πρὸς εἰκονογράφησιν καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Θεοδώρου συγχρόνως. Ὁ μαλακογνώμων υἱὸς τοῦ τυράννου, διηγεῖται ὁ ἐξοχος τῆς Ῥωσσίας ἱστορικὸς, βαρυνόμενος τὴν ἀρχὴν, ἐντρομος δ' ἐκ τῆς στάσεως, καὶ συνορῶν τὴν ἀνάγκην αὐστηρότητος πρὸς τὴν κοινὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ στερούμενος ἀγγιχνίας καὶ σταθερότητος, ἐζήτησε πλέον τι τοῦ συμβούλου, ἢ τοῦ βοηθοῦ· ἐπεθύμησεν ἄνδρα ἱκανόν, πρὸς ὃν ν' ἀναθέσῃ ἅπαν τὸ βάρος τῆς κυβερνήσεως. . . . Προσανετέθη τῷ σπουδάρχει Βορίση, ἀδελφῷ τῆς ἀγαπητῆς γυναικὸς. . . . Ὁ ἐπιφανὴς οὗτος ἀνὴρ ἤμαζε τότε κατὰ τὰς φυσικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις, ἄγων τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας· καὶ ὑπερέβαλλε μὲν πάντας τοὺς μεγιστάνας κατὰ τὴν μεγαλοπρεπήϊδέαν, τὸ προστακτικὸν ἥθος, τὴν οὐζύνοϊαν, βαθύνοϊαν καὶ εὐγλωττικὴν, ὁμοῦς ἐπτερεῖτο ἀρετῆς. Ἐπεθύμει κ' ἐγίνωσκε νὰ εὐεργετῇ, ἀλλὰ μόνον ἐκ φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας· εὐλεπε δὲ τὴν ἀρετὴν οὐχὶ ὡς σκοπὸν, ἀλλὰ μόνον ὡς μέσον ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ. Εἰ ἐγεννᾶτο ἐπὶ θρόνου, καταλέγετο ἐν τοῖς ἀρίστοις βασιλεῦσιν, ἀλλ' ἐγεννήθη ὑπήκοος μετὰ πάθους ἀχαλινώτου πρὸς τὸ δεσπόζειν, καὶ ἀνίκανος νὰ ὑπερνικήσῃ τοὺς πειρασμούς, ὅπου τὸ κακὸν ἐφαίνεται ὡφέλιμον. Ἐδιὸ ἡ κατάρρα τῶν αἰώνων κατασιγᾷ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν εὐδοξίαν τοῦ Βορίση Γοδουνόβ.

Εἰ τις προϋτίθετο ποτε νὰ παραλληλίσῃ τὰ ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ συντόμως μὲν, ἀλλ' εὐρώστῳ τῇ χειρὶ διαζωγραφούμενα πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἦθη ἄλλου τινὸς γένους καὶ ἄλλης χώρας, δυσκόλως ἤθελεν εὑρεῖ διὰ τὴν παραβολὴν Αὐλὴν καταλληλοτέραν τῆς βυζαντινῆς, ἀπὸ Σταυροφόρων καὶ μετέπειτα, καθόσον μάλιστα ἡ Αὐλὴ τῆς Μόσχας, ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως μέχρι Πέτρου τοῦ μεγάλου, οὐδὲν ἄλλο φκίνεται, ἢ συνέχεια φυσικῇ, καὶ οἰωνεῖ μεταβάσεις τῆς τῶν Παλαιολόγων αὐλῆς. Ἡ μοναρχία τοῦ Κωνσταντίνου ἐγένετο πρὸς τὸ γένος τῶν Ρουρίκιων τύπος καὶ ὑπογραμμὸς. Καὶ τῷ ὄντι, ὁποῖα ὁμοιότης ἐθίμων, πράξεων, θεσμῶν, πολιτικῆς διαγωγῆς! Τριῶν ἐκατονταετηρίδων ἀπόστασις δὲν ἐπιφέρει τὴν ἐλαχίστην διάκρισιν ἀναμέσον δύο προσώπων ἑτεροεθνῶν, ὡσαύτως θορυβηπάντων καὶ τὴν πατρίδα των, καὶ τὸν αἰῶνα, ἐν ᾧ ἐζῆσαν, τοῦ Γοδουνόβ, δηλαδὴ, καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, καθιδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ αὐτὴ παρ' ἀμφοτέροις ἀκόρεστος σπουδαρχία καὶ φιλοδοξία, συνηρμοσμέναι πρὸς θαυμασίαν ἀρετὰς, πρὸς ἐξοχὸν ἀνδρίαν, πρὸς ἥθος γενναῖον καὶ μεγαλεπή-

(α) Ἡμαρτεν ὁ Χαμμέρος γράφας ὅτι οὐδεμίαν τῶν δύο τούτων πρεσβειῶν γίνεταί μανεία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Καραμζίνου. Ὁρα Τ. 10. σ. 52, ἐκδ. Νικολαΐδου.

βολον· ἡ αὐτὴ κρυφίνοια καὶ ψευδοευλάβεια περὶ τὸν μακρομηχάνευτον τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας σφετερισμὸν· αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ στυγερά ἐγκλήματα πρὸ τῆς ἀναβάσεως, αὐτοὶ δ' ὡσαύτως αἱ μετάνοιαι καὶ πάνδημοι συντριβαὶ μετὰ τὴν στέφιν. Φύσεις ἀμφοτέραι, δυσδιόριστοι, συγκεκριμένοι χαμερπεῖα καὶ μεγαλοφυΐα, συμπεφυρμένοι παραδόξως πῶς αὐταπαρνήσει τε καὶ ἐγώιμῳ, τὰς ὁποίας ἡ σταθμὴ τῶν νεωτέρων ἐπαναστάσεων ἀπέδαλεν ἡδὴ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, καὶ ἐξώριτεν ὡς ἀνωμαλίας, ἀσυμβιβάστους πλέον πρὸς τὰ καθεστῶτα, εἰς τὴν τρικυμιώδη τοῦ παρελθόντος θάλασσαν· ἄνδρες αἰνιγματώδεις, ζημιώσαντες μὲν τὴν ἐαυτῶν ψυχὴν, λαμπρύναντες ὁμῶς τὸν θρόνον, ἂν ἐξειδικάσθουν, ἄνδρες, ἐνὶ λόγῳ, τοὺς ὁποίους ἡ ἱστορία ἀγνοεῖ πῶς νὰ παρυστήσῃ, μὴν δὲ ἡ θεία δίκη θέλει ἐξελέγξει ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

Ἱστορία! Ὁν σχετικόν, οὐχὶ ἀπόλυτον, καθὼς δὲ τοιοῦτο, ὑποκείμενον καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρωπίνων εἰς τὸ ἀστατον τῶν προλήψεων. Μετροῦμεν συνήθως τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῷ κοινῷ καὶ χυδαίῳ πᾶχει τῆς ἡθικῆς· ἀλλὰ, καθ' ἡμᾶς, οἱ ἐξοχοὶ νόες, οἱ ἀναμορφωταὶ ἔθνων, οἱ διάστημα νομοθέται, ἡ σοφοί, ἡ στρατηγοί, ὅσοι, ἐνὶ λόγῳ, τὴν ἐαυτῶν πατρίδα προβιβάσαντες, ἤγειρον ὑπεράνω τοῦ πλῆθους τὴν κεφαλὴν, οὗτοι τυχόντες ἀναστήματος προφεροῦς, εἰς ἄλλα προφερέστερα μέτρα δικαιοματικῶς ὑπάγονται. Ἄλλως, ἡ ἱστοριογραφία, θρέμμα φιλοσοφίας, στενυμένη ἐν τῇ βασάνῳ τῆς πραγματικότητος, ἀποβάλλει τὰς ἰδανικὰς ἀναλογίας τῆς, καὶ ἀποδίδει σχῆμα γεωμετρικόν. Τί ὠρελοῦσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὰ ἰδιωτικὰ προτερήματα, χωρὶς φιλοδοξίας, τόλμης, μεγαλοφυΐας; Τὸ καθ' ἡμᾶς, βδελυττόμεθα ἐξ ὅλης ψυχῆς τὴν ἀσχετον ὁμότητα Ἰωάννου τοῦ τυράννου, ἀλλ' ἀντὶ τῶν ταπεινῶν ἀρετῶν τοῦ Θεοδώρου, προτιμῶμεν τὰ ἐλαττώματα τοῦ Γοδουνόφ. Αἱ ἀρτιγενεῖς καὶ ἀμόρρωτοι κοινωνίαι, κατὰ τὴν πρὸς τὸ μέλλον ὁδοπορίαν, χρῆζουσιν ἀνδρῶν δραστηρίων, καινοτόμων, φιλοταράχων, χρῆζουσιν ἀρχηγῶν θρασυμηχάνων μάλλον, ἢ ἐστεμμένων μηδενικῶν, διότι τὰ γένη, καθὼς ὁ ἄνθρωπος, δὲν προάγονται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἡλικίαν, χωρὶς σφαδασμῶν, καὶ τινος πυρετώδους ὀργασμοῦ. Οὐαὶ πρὸς τὸ παρελθόν, ἂν ἐδικάζομεν τὰ μεγάλα πρόσωπα τῆς ἱστορίας, ὑπολογίζοντες ἀκριδῶς τὰς παρεκτροπὰς καὶ τὰ ἀμαρτήματα αὐτῶν! Ἡ Ἀγγλία ἤθελε παραιτηθῇ τοῦ κατακτητοῦ τῆς Οὐίλλελμου, ἡ Γαλλία τοῦ Πεπίνου τῆς καὶ τοῦ Βοναπάρτου, ἡ νεωτέρα Ἑλλὰς τῶν Ἀρματωλῶν αὐτῆς. Καὶ ὁμῶς, ἡ Ἀγγλία ὁρεῖται τὸ σημερινὸν πολίτευμά της πρὸς τὸν τυχοδιώκτην καὶ καταδιώκτην ἐκείνον Νορμανδῶν, ὡς ἡ Γαλλία χρεωστῇ τὴν σωτηρίαν της πρὸς τὸν τυχοδιώκτην τῆς Κύρνου, ὡς οἱ Ἕλληνες ἡμεῖς, ἐπικαρπούμενοι τὰ προϊόντα τοῦ ἀγῶνος, μακαρίζομεν τοὺς πρωταθλητάς, παρασιωπῶντες ἐν τῷ μνημονίῳ ὑποπτά τινα προηγουμένα τῆς βιογραφίας των.

Ὁ Γοδουνόφ ἀνέλαβε τὴν ἀπόλυτον κυβέρνησιν

τῆς Ῥωσσίας, ζῶντος ἐτι τοῦ δεισιδαίμονος χαμβραῦ του, ὅστις, τέρψεις ἀφίσας καὶ συμπόσια, περιώδευε περὶ ὡς ταπεινὸς προσκυνήτης ἀπὸ μονῆς εἰς μονήν, καὶ τὸν βίον κατηνάλισκεν εἰς καλογηρικὰς ἀσκήσεις. Ἐν τούτοις, ἡ φήμη τῆς τοῦ Τσάρου ὑπερευλαθείας, διελθοῦσα τὴν Ἀνατολὴν, ἀνεπτέρωσε τὴν καρτερίαν λαῶν καὶ ἡμερόνων ὀρθόδοξων, ὑποπεσόντων ἤδη εἰς τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν, ἢ ἐν ἀκμῇ κινδύνου διακειμένων. Αἱ ἐλπίδες τῶν πιστῶν ἐστράφησαν ὅλῃ πρὸς Μόσχαν, ὡς πρὸς μόνην ἀγκυραν σωτηρίας. Ἡ Εἰπέστη φοβερὸς τῇ χριστιανικῇ καιρὸς, ἐγράφε διὰ τοῦτο πρὸς τὸν Θεόδωρον καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, βασιλεὺς τῆς Γεωργίας, καιρὸς φοβερὸς, ἂν προσῖδον ἄνδρες θεόπνευστοι. Ἡμεῖς οἱ ὁμόθρησκοι ἀδελφοὶ τῶν Ῥώσων στενάζομεν ὑπὸ τοῦς ἀσεβεῖς· σὺ δὲ μόνος, ὀρθόδοξε κυριάρχα, θέλεις σώσει τὴν τε ζωὴν καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Ἐγὼ τε καὶ τὸ ἔθνος μὲν προσκυνούμεν σε μέχρις ἐδάφους, αἰτούμενοι ἵνα ὤλῃς σοὶ εἰς αἰῶνας αἰῶνων! Ὁ Αὐτὰ δὲ ταῦτα, ὡς ἐγγιστα, διεβίβάζον στοματικῇ πρεσβείᾳ καὶ ἐπανελημμένως τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἱκετευτικῶς πρὸς τὸν Τσάρον διερμηνεύοντα τοῦ συνόλου πληρώματος τὰς εὐχὰς, τοὺς φόβους, τὰς προσδοκίας, καὶ ἐπικαλούμενα προστασίαν. Τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθω, τοῦ μεγάλου Σπηλαίου, τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὰ τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας ἐσπευσαν νὰ στείλωσιν ἀποστόλους εἰς Μόσχαν, ὅπως ἐνδείξωσι τὴν φυσικὴν αὐτῶν πρόσρυσιν πρὸς μονάρχην ὁμόδοξον, καὶ ὄζοντα ἀγιωσύνης. Ἱερὰ δῶρα, προσφοραὶ, χειροτεχνήματα ποικίλα ἐπέμψθησαν τῷ Θεοδώρῳ πανταχόθεν τῆς Ἑλλάδος. Ἐπεμψεν ἡ Κρήτη τὰς τότε θαυμαζομένας εἰκόνας τῆς, παριστώσας τὴν θεομήτορα· ἐπεμψεν ὁ Ἄθως τὰ καὶ σήμερον ἐτι τιμώμενα ζυλογλυφήματά του, προϊόντα μοναστικῆς ἀργίας καὶ ὑπομονῆς· ἐπεμψεν ἡ Πελοπόννησος ὅσα ἡ φυγὴ τῶν Παλαιολόγων εἰς Ἰταλίαν ἀφίσειν ἐκεῖ θαυματουργὰ λείψανα ἀγίων καὶ μαρτύρων· ἐπεμψεν ἡ Ἱερουσαλὴμ πολύτιμα κομβολόγια, τὸ Σινᾶ ἡλεκτρίνους Σταυρούς, ἡ Ἀλεξάνδρεια μηναιᾶ χειρόγραφα, καὶ διφθέρας περιεχοῦσας τῆς μοναχικῆς διαίτης τὰ τυπικά. Ἐντὸς ὀλίγου, τ' ἀνάκτορα τοῦ Θεοδώρου ἔδρισαν βιβλίων ἐκκλησιαστικῶν, εἰκονισμάτων, καὶ φυλακτηρίων, καὶ λειψάνων, καὶ παντοειδῶν κειμηλίων. Ἀληθὲς δὲ ὅτι ἡ παρουσία τῶν ἐξορίστων μοναχῶν καὶ ἀποστόλων τῆς Ἀνατολῆς εἰσήγαγεν ἑκτοτε εἰς Ῥωσίαν πολλὰς βελτιώσεις περὶ τὴν ἱεροπραξίαν. Τοιοῦτοι ἦσαν ἐκ μὲν τῶν κληρικῶν ὁ Ἐλασσῶνος Ἀρσένιος, περὶ οὗ μνεῖα γενήσεται κατωτέρω, Γεννάδιος ὁ ἀρχιεμανδρίτης Θεσσαλονίκης, ὁ Ἰγνάτιος Κύπρου, Μακάριος ὁ ἡγούμενος Ἄθω, καὶ ἕτεροι πολλοί, ἐκ δὲ τῶν λαϊκῶν, ὁ Ἐμμανουὴλ Μοσχόπουλος, ἀπόγονος τῶν Παλαιολόγων, ὁ Δημήτριος, ἐκ τῶν μεγιστάνων Θεσσαλονίκης, οἱ ὀσποδάροι τῆς Μολδαυίας Στέφανος καὶ Δημήτριος, οἱ υἱοὶ τοῦ ὀσποδάρου τῆς Βλαχίας, ὁ ἐκ Κεφαλληνίας ἑλληνοδιδάσκαλος Φωκᾶς, Γαβριὴλ ὁ Σεβῆρος, ὁ καὶ ἐν

Ἐνετίᾳ ποιμένας ἐπειτα τὸν ὀρθόδοξον λαόν, καὶ πλείστοι ἄλλοι Ἕλληνες εἴτε λόγιοι, εἴτε εὐπατρίδαι, εἴτε στρατιωτικοί, ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωσσίας ἐκεῖ διαμένοντες.

Ἄλλ' ὅσω ἡ θέλησις τοῦ προδρασιεύσαντος Ἰωάννου ἀνερχήνῃ ἀκάθεκτος, ἀκκμπτος, σιδηρᾷ, τόσω ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἐφιλοτιμήθη νὰ ἐπιδείξῃ, ὅτι ἄλλην θέλησιν δὲν εἶχε, παρὰ τὴν τοῦ παιπαλίου γυναικαδέλφου του. Ἀναφέρουσιν οἱ ἱστορικοὶ περιέργους μαρτυρίας περὶ τῆς θελήσεως τοῦ προτελευτήσαντος τυράννου, θελήσεως ἐξκρίτως ῥωσικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς. Ἐλθόντος πατέ, λέγουσιν, εἰς Μόσχαν πρωτοφανῶς ἐλέφαντος πελωρίου, ἀποσταλέντος παρὰ τοῦ Περσάρχου, ᾗθιλήσεν ὁ Ἰωάννης νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ· ἐπειδὴ δὲ, ἀπέναντι τοῦ κτήνους, τὸ ἀνάστημα τοῦ βασιλέως ἀνεδείχθη ταπεινὸν καὶ πυγμαῖον, ὁ ἀπόλυτος μονάρχης, τρωθεὶς, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν αὐλικῶν, τῇ φιλοτιμίᾳ, προσέταξε τῷ ζῳῷ ἀμέσως νὰ γυνυπότησῃ· τοῦτου δεῖν ἐπιτηδεύου ὄντος εἰς τὴν γυνυκλίσιαν, καὶ ἀπειθήσαντος τῇ προσταγῇ, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, καὶ ἐν τῷ ᾧμα ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων κατεκερματίσθη πρὸς κοινὸν παραδειγματισμὸν. Τὴν ἀκαμπτον ταύτην θέλησιν τοῦ τυράννου ἐκληρονόμησεν, ἀντὶ τοῦ υἱοῦ, ὁ ἐχέφων ἀδελφὸς τῆς Τσαρίνης, ὁ Γοδουνόβ, αὐτὸς, τὸν ὅποιον ἀρτίως ἡ θέλομεν ἀποκαλέσαι Οὐγον Καπέτον, ἡ καὶ Richelieu τῆς Ῥωσσίας, ἂν τὰ ᾗθη καὶ τὰ φρονήματα τῶν ὁμογενῶν του κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδα δὲν ἀπέχον τῶν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Καρόλου, ἡ τῶν τῆς Βερραλίας ἐπὶ Λουδοβίκου. Ὁ Γοδουνόβ, Κυβερνήτης, καὶ Μέγας Εὐπατρίδης ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀναγορευθεὶς, ὡς ἀνέλαβε τοὺς οἵακας τῆς πολιτείας, ἐπεχείρησεν ἐπὶ νέας βάσεις νὰ στήσῃ καὶ τὴν κοινωνίαν, καὶ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν ἔτι τῆς ἐπικρατείας. Ἐπαυσε τοὺς κατηγορουμένους ἐπιτηρητάς, στρατηγοὺς καὶ δικαστάς, ἀναπληρώσας αὐτοὺς δι' ἐπιτηδειοτέρων· ἐδιπλασίασε τὸν μισθὸν τῶν ὑπαλλήλων, ὅπως ζῶσιν ἐντίμως καὶ ἀδωροδόκητοι· ἔκτισε πόλεις, διέταξε δὲ τὸν στρατὸν, καὶ ἐπεμύεν αὐτὸν ὅπου ἀνγκαστὸν ἦν, πρὸς ἀνάγκησιν τῆς τιμῆς τῶν ὀπλῶν, ἡ πρὸς ἡσυχίαν τῆς πατρίδος· κατέστειλε τοὺς ἐπαναστάτας, κραταιώσας τὸ σέβας πρὸς τὸν μονάρχην· ἀπέθνησε τῶν Ταρτάρων τὴν εἰσβολήν, ἐπανέκτησε τὴν Σιδηρίαν, ἐξέτεινε τὴν ῥωσικὴν ἐξουσίαν ἄχρι Γεωργίας, καὶ συνέδεσε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὰ κυριώτερα κράτη τῆς Εὐρώπης· ἐπὶ τέλος, ἀφοῦ διὰ νόμιων ἀρμοδίων καὶ συνθηκῶν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξέτεινε τὸ ἐμπόριον, ἐπέτυχεν ὁ ἔμπειρος πολιτικὸς νὰ πολλαπλασιάσῃ τοὺς πόρους τῆς ἡγεμονίας, καὶ ν' ἀποταμιεύσῃ πλοῦτον ἀπείρον εἰς τὸ βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον. Ὡς ἐκ τῶν διανεργηθέντων τούτων ἀγαθῶν, καὶ ἐτέρων ἔτι, ἀπερ συντομίας χάριν ἐνταῦθα παραλείπομεν, ἡ ὑπόληψις καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ τοσοῦτον ἐνισχυθήσαν ἐντός τε καὶ ἐκτός Ῥωσσίας, ὥστε ὁ παντοδύναμος ἀπετάθη πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης

καὶ Ἀσίας ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἀνταλλάξας πρὸς αὐτοὺς δῶρα, καὶ δεχθεὶς ἐπισήμως τοὺς πρέσβεις εἰς τὸν ἴδιον οἶκον.

Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἤρκουν. Τῶν πολιτικῶν μεταρρυθμισθέντων, ἀπελείπετο ἡ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχαιρείας ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον μεταβολή. Ἐπὶ πᾶσι ταῖς κλάδοις τῆς ἐξουσίας ἔφειλεν ὁ Γοδουνόβ νὰ προετοιμάσῃ τὸ προσδοκώμενον μεγαλεῖον καὶ ἀπόλυτον κράτος τῆς βασιλείας του.

Ὁ κλῆρος τῆς Ῥωσσίας, συμμετοχὸς καὶ αὐτὸς τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ κλήρου ἐπὶ Γραικορωμαίων αὐτοκρατόρων, σπανίως ἀντεπολιτεύθη τὴν κοσμικὴν ἀρχήν, κατὰ δὲ τὴν συνήθειαν ἀνεδείχθη καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πρόθυμος καὶ εὐπειθὴς τῇ θελήσει τοῦ κυριάρχου. Καὶ ὁμῶς οἱ ἱεράρχαι, ἐμπαριστάμενοι εἰς τὰς ἐθνικὰς συνελεύσεις, καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἐπικρατείας διὰ ᾧς οὗρου συμβουλευτικῆς ἐπιδοκιμάζοντες, μετεῖχον ὅπως τῆς κυβερνήσεως, ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν, τὴν σπουδαιότητα τῆς θεσμοθεσίας, καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ κυριάρχου. Ἡ ἀμειστος αὕτη τοῦ κλήρου ἐπενέργεια ἦν ἀσήμαντος ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Γ' καὶ ἐπὶ Βασιλείου, ἰσχυροτέρα δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Δ', καὶ ἐλάσσων εἰς τὰς ἡμέρας τῆς τοῦτου τυραννίας· ἀλλ' ὁ Θεόδωρος, καίτοι εὐμενέστατος πρὸς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς, ἐδίσταζε νὰ δώσῃ πολιτικὴν τινα ἐαυτῷ τῷ ἀξιώματι τοῦ Πρωθιεράρχου, ἕως οὗ τὴν ἀνωτάτην τῆς Ῥωσσίας ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν κατεῖχεν ὁ σοφὸς, καὶ ἐνάρετος, καὶ φιλόδοξος, καὶ εὐγλωττος, καὶ εὐφυὴς ἐκεῖνος Διονύσιος, ὁν ὀνόμασαν οἱ σύγχρονοι σοφὸν γραμματικόν. Ὁ Διονύσιος, ἀγρυπνὸς παρατηρητὴς πάντων τῶν προβλεπασμῶν τοῦ σχεδίου, δι' οὗ ὁ Γοδουνόβ μάλλον ἐπὶ μάλλον θαρρῶν τῇ ἀσυμφωνίᾳ τῶν εὐπατρίδων καὶ τῇ ἀπρονοησίᾳ τοῦ μονάρχου, εἰς τὴν βασιλείαν παρεσκευάζετο, ἐτόλμησε, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς περιφανεῖς Σουΐσκη, τοὺς ἐμπόρους τῆς πρωτευούσης, καὶ τινὰς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀξιωματικούς, νὰ καθικελεύσῃ τὸν Θεόδωρον ἐν ὀνόματι τῆς Ῥωσσίας ἀπάσης, ὅπως διαζεύξῃ τὴν στείραν Εἰρήνην, ἀδελφὴν τοῦ Γοδουνόβ, λαβὼν δὲ γυναῖκα ἄλλην, ἱκανὴν νὰ δώσῃ κληρονόμον καὶ πρὸς αὐτὸν ᾧμα καὶ πρὸς τὸν θρόνον. Ὁ Βορίσης συνησθάνθη ἀμέσως τῶν ἐχθρῶν του τὴν πλῆγιν προσβολήν, καὶ ἐγκαίρως ἀπέκρουσεν αὐτήν. Μετ' ὀλίγον, ψευδεῖς καταμηνύσεις ἐπινοήσας, καὶ δικαστὰς συστήσας ἀσυνειδήτους, τοὺς μὲν Σουΐσκη ἐξώρισε, τὸν δὲ πρίγκηπα Ἀνδρέαν Ἰωάννου, πρωταίτιον τῆς προδρασίς ἐξελεγχθέντα, καθὼς καὶ τὸν πρίγκηπα Ἰωάννου Πέτρου, ὑπερορίου ἐποίησεν εἰς ἀπέχοντας τόπους, ἄλλους δὲ πολλοὺς εὐπατρίδας ἐπεμύεν εἰς διαφόρους ἐρήμους, καὶ τοὺς συνομώσαντας κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἐπὶ τέλος, ἀπεκεφάλισεν ἐν τῇ ἀγορᾷ, πολλοὺς τὸν ἀριθμὸν. Ὁ κλῆρος, ἐπὶ τοιοῦτοις ἀνοσιουργήμασι, προσφυγὴ ὦν τῷ Διονυσίῳ, συνεξάνεστη· ὁ δὲ παρρησιασθεὶς Πρωθιεράρχης, μὴ ἀνεχόμενος νὰ μείνῃ δεῖλός τοῦ διωγμοῦ θεατῆς, ἀναφανδὸν καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ βασι-

λέως ἐκάλεσε τὸν Γοδουνόβ συκοφάντην καὶ τύραννον, μαρτυρούμενος, ὅτι οἱ ἡρώελοι καὶ φιλοπάτριδες Σούισκη ἀπόλλυντο ὡς βουλυσάμενοι σῶσαι τὴν Ῥωσίαν ἀπὸ τῆς ἀμέτρου φιλοδοξίας τοῦ Βορίση. Καὶ ὁ μὲν Διονύσιος ἔμεινεν ἀβλαβὴς πρὸς ὦραν, μὴ ὑποστὰς ἢ τὴν καθάρισιν μόνην, ἢ ἄλλως τε συνεμερίσθη καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν Κρουτίτσων Βαρλαάμ, ὡς κατηγορήσας τοῦ Κυβερνήτου μετὰ τῆς αὐτῆς εὐτολμίας, καὶ τὴν οὐρανίαν δίκην ἀπειλήσας αὐτῷ· οἱ δὲ δύο πρῶτοι τῶν Σούισκων, ὁ ἀγγιναύστατος εὐπατρίδης Ἀνδρέας, καὶ ὁ ἐνδοξος πρίγκηψ Ἰωάννης, μυστικῇ τοῦ Βορίση διαταγῇ, ἀπηγγονίσθησαν ἐν τῇ εἰρκτῇ. . . . « Οὕτω, τὴν τραγικὴν περιγραφὴν περαίνων παρατηρεῖ ὁ Καραμψίνος, ὁ σωτὴρ τοῦ Πακόβου καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἡμῶν τιμῆς, ὁ ἀθάνατος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνὴρ, οὐπὲρ τὸ ἐνδοξον κατόρθωμα ἐν πολλαῖς εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἐξιστορήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων πρὸς δοξαν τοῦ Ῥωσικοῦ ὀνόματος, παρέδωκε τὴν δαφνοστεφῆ κεφαλὴν τῇ ἀγγόνῃ ἐν εἰρκτῇ Ζοφερᾷ! »

Ἀντὶ τοῦ τολμηροῦ καὶ παρρησιόδους Διονυσίου, ἀνηγορεύθη Μητροπολίτης Μόσχας ὁ ταπεινότερος Ἰωβ, ἀρχιεπίσκοπος Ῥοστόβου, πρόθυμος ὢν νὰ ὑπουργήσῃ τῷ Βορίση εἰς τὴν τελεσφόρησιν τῶν σχεδίων του, οὐχ ἦττον δὲ τούτου κενόδοξος τυγχάνων καὶ σπουδάρχης περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν. Οἱ δύο οὗτοι συνεργάται τοῦ τεκταινομένου σφετερισμοῦ συνεννοοῦνται πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος δὲ εἰς συμφέρον ἴδιον διαμερίζονται τὴν μέλλουσαν ἐξουσίαν, ὁ μὲν Γοδουνόβ ἐπιφυλαττόμενος τὴν βασιλικὴν, ἣτις ἔπρεπε μόνῳ τῷ εἰς δολοφονίαν προωρισμένῳ ἡγεμονόπαιδι Δημητρίῳ, υἱῷ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, καὶ ἀδελφῷ τοῦ Θεοδώρου, ὁ δὲ προσλαμβάνων τὴν Πατριαρχικὴν ἀξίαν τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, πρὸς ἣν οὐδεὶς τῶν Ῥώσων ἱεραρχῶν εἶχεν ἕως τότε τολμήσῃ ν' ἀποβλέψῃ. Δύο θρόνοι, τοιοῦτοτρόπως, ὑπὸ δύο συνενόχων ἡγείροντο ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων τῆς σκιάς, ἣτις ὠνομάζετο Θεόδωρος, ἐπὶ δὲ τὰς βαθμίδας τοῦ νομίμου θρόνου τῶν Ῥουρίκων ἐκάθητο ἐν τοσούτῳ τὸ ἐννεατὲς αὐτὸ μεράκιον, ὅπερ ἡ διψα τῆς ἐξουσίας καθευμαρμένον εἶχεν ἕως ἀπὸ γενετῆς εἰς τὴν σφαγὴν.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν καθάρισιν τοῦ Διονυσίου καὶ τοῦ Βαρλαάμ, τὸ 1586, ἔτυχε παρὼν εἰς Μόσχαν ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωακείμ, τῇ μὲν γνώμῃ τινῶν, πρὸς συναγωγὴν ἱερῶν προσφορῶν, τῇ δὲ μαρτυρίᾳ ἄλλων, κατὰ πρεσβείαν τοῦ Βορίση. Ὁ παναγιώτατος ἔλαβε λαμπροτάτην, καὶ ὄντως βασιλικὴν εἰς τ' ἀνάκτορα, εἰς τὴν μητρόπολιν, εἰς τὰς πέριξ μονὰς τὴν ὑποδοχὴν· μετὰ δὲ παρέλευσιν ἡμερῶν τινῶν, ὁ Γεάρος, ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου παρακινήθεις, ἐδήλωσεν αὐτῷ τὴν ἄκραν ἀνάγκην τῆς καθιδρύσεως Πατριαρχείου ἐν τῇ Βασιλευούσῃ τῆς ἐπικρατείας του, λόγῳ ὅτι πλατυνθέντος ἤδη τοῦ κύκλου τῆς Ὀρθοδοξίας πρὸς βορρᾶν, ὡς ἐπλάτυνθη τὸ πάλαι ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου

περὶ τὸν Βόσπορον, αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ῥωσίας δὲν ἠδύναντο νὰ διαμείνωσι περαιτέρω στερούμεναι τῆς ἱεραρχικῆς τιμῆς, ἥς ἠξιώθη ποτὲ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἡ νέα Ῥώμη. Ὁ Ἰωακείμ ἐπῆνεσε μὲν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοδώρου, ἀπεποιήθη ὅμως, ὡς πατριάρχης, τὴν ἄμεινον τῆς ἐγκριθέντος ἐκτέλεσιν, χωρὶς ἀδείας ἁνωτέρας, καὶ ταμιεύσας ἄφθονα ἐλέη, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διατεθειμένος νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ ὑπὲρ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ εὐεργέτη του, καὶ κατ' αὐτὸν μόνου τῆς πίστεως προστάτου. Ῥώσος τις πρεσβευτὴς διέτριβεν ἐν τοσούτῳ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἕως ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους ὑπὸ πρόφασιν διάφορον. Ὁ πρεσβευτὴς οὗτος, δεῦτερος τῶν δύο ἐκείνων, ὧν ἐμνημονεύσαμεν ἁνωτέρῳ, ἐπιτετραμμένος ἦτο παρὰ τοῦ Γοδουνόβ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀδειαν τῆς μεταβάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου εἰς Μόσχαν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἅμα ὡς ἡ Σύνοδος τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας ἤθελεν ἐγκρίνει τὴν σύστασιν πέμπτου Πατριαρχείου ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ῥωσίας.

Προέδρευε τότε τῆς δεινοπαθοῦσης ἐλληνικῆς ἐκκλησίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ πολὺς τὴν τε παιδείαν καὶ τὸν πατριωτισμὸν ἱεραμίας ὁ Λαρίσης, ἀνὴρ, κατὰ Μελέτιον, ἀρετῇ πάσῃ κεκοσμημένος, καὶ τῶν σωτηρίων λογίων ἐρμηνευτὴς, ἀγρυπνῶν δὲ φύλαξ τῶν πατρίων παραδόσεων. Εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Πατριάρχου τούτου οἱ αἰρεσιάρχαι καὶ ἀντιπαπισταὶ τῆς Δύσεως δὲν εἶχον εἰσέτι ἀποθέσει τὴν ἐλπίδα νὰ σύρῃσι τὸ γένος ἡμῶν εἰς τὴν πλάνην τῆς μεταρρυθμίσεως· μάλιστα βλέποντες αὐτὸ πολιτικῶς ἐξευδηνημένον, καὶ ὑπὸ μὲν τῶν Λατίνων εἰς τὰ τῆς τύχης ἐγκαταλειπόμενον, ὑπὸ δὲ τῶν ἀπίστων δεσποτῶν μυριοτρόπως καταταρυννόμενον, ἐνόμισαν αὐτὸ εὐάλωτον θήραμα πρὸς τὸν νεωτερισμὸν. Ἀλλ', ὡς φαίνεται, πεπρωμένος ἦτο ὁ ἐλληνισμὸς καὶ τότε, ὡς ἐν ταῖς πρότερον περιπετείαις, τὴν ἰδίαν ἀκατάβλητον δύναμιν νὰ μὴ ἀντλή, ἢ, κατὰ τὸν μυθολογούμενον Ἀνταῖον, πατῶν τὸ ἔδαφος τῆς μητρῴας γῆς· πεπρωμένος ἦτο, ἐκτὸς μὲν νὰ περιοδεύῃ τὴν οἰκουμένην, διασκεδάζων τὴν ἀχλὺν τῆς βαρβαρότητος, καὶ φωταγωγῶν λαοὺς, εἰς δὲ τὰ ἐντὸς νὰ μὴ εὕρισκῃ τὴν ἐνεστῶσαν καὶ μέλλουσαν αὐτοῦ σωτηρίαν, παρὰ ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἀμεταβλησίας. Τίνα λίθον δὲν ἐκίνησαν, τί δὲν ἐπειράθησαν οἱ σοφώτεροι τῶν τότε διαμαρτυρομένων, ὅπως ἐπιτύχωσιν ἅπαξ νὰ μετακινήσωσι τὸν ἀδρανῆ καὶ ἀπάλευτον ἐκείνον ὄγκον τῆς Ἑπτασυνόδου πολιτείας; Ἔως ἀπὸ Μελάγχθωνος καὶ Ζουῖγκλίου ἐνεδύσατο πρὸς δραστηριωτέραν πλάνην ὁ νεωτερισμὸς καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τὸ ἐλληνικόν, τοῖς ἡμετέροις ἱεράρχαις ὑποβάλλων τὰ κεφάλαια τῆς μεταρρυθμίσεως· ἀλλ' ἡ πλάνη δὲν ἐνήργησεν, ἡ δὲ τῶν διαμαρτυρομένων προσπάθεια ἀπῆντησεν ἐντονιωτάτην κατὰ τὰ τέσσαρα πατριαρχεῖα τὴν ἀντιδιαμαρτύρησιν, ἔτυχε πανταχόθεν ἐλέγχσεως, ἀντὶ προσηλύτων. Ὁ ἱεραμίας, ἐν τῇ μελέτῃ τῶν Πατέρων δεινὸς εἶπερ τις καὶ ἄλλος τῆς ἐποχῆς του, ὡς προῦχειρίσθη Πατριάρχης

Οίκουμενικός, υπεδύθη γενναίως τὸν διπλοῦν κατὰ λατίνων καὶ διαμαρτυρομένων πόλεμον. Καὶ πρῶτον μὲν, ἰδιογράφως καὶ εἰς καθαρὸν ὕψος ἐλληνικὸν ἀνεσκεύασεν ἐν πρὸς ἐν τὰ κεφάλαια τῆς νέας πίστεως, ἧπερ ἐστάλησαν αὐτῷ ἀπὸ Τυβίγγης παρὰ τῶν ἐλλενίζόντων ἱακώθου τοῦ Ἀνδρέου, καὶ τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως τῆς Τουρκογραφικῆς Μαρτίνου τοῦ Κρουαίου, ἀποδείξας αὐτὰ φροῦδα καὶ ἐν πολλοῖς αἰρετικαῖς ἀκολουθῶν δὲ πάλιν ἐξήλεγξεν ἐπιστολιμαίως τὸν Λουκᾶν Ὀσιάνδρου, συζητήσαντα τὴν θεολογίαν τῆς Ἀγίας Τριάδος, καὶ τρίτον αὖθις ἀνῆρσε τὴν ὁμολογίαν τῶν ἐν Τυβίγγῃ νεωτεριστῶν, ἐμπεδώσας ὡς μόνην χριστιανικὴν ὀρθοδοξίαν τὴν τῆς ἑλλην. Ἐκκλησίας, καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ταύτης προσκαλέσας τοὺς κακοζήλους ἀντεπιστέλλοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ, φρουρὸς τῶν πατρίων δογμάτων καὶ ἐθίμων ἀναγορευθεὶς, συνήθροισε τῷ 1583 σύνοδον μητροπολιτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπιδημήσαντος καὶ Σιλδέστρου τοῦ Ἀλεξανδρείας, δι' ἧς, τὴν αἴτησιν τῶν λατίνων ἀπορρίψας, κατέκρινε καὶ ἀπεδοκίμασε τὸ ὑπὸ Γρηγορίου ΙΕ' Ρώμης καινοτομηθὲν Καλενδάριον, ὅθεν πηγάζει ἡ σήμερον ἐτι σωζομένη διάκρισις τοῦ ἔτους εἰς παλαιὸν καὶ νέον.

Τοιοῦτος ἀνὴρ ἐπατριαρχευσεν, ὅτε προῆλθεν ἐν τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ ἡ αἴτησις τοῦ Γοδουνόφ περὶ καθιδρύσεως πέμπτου Πατριαρχείου ἐν τῇ βασιλευούσῃ τοῦ Θεοδώρου.

Τὸ ὀθωμανικὸν ἀνακτοβούλιον, θεωρήσαν τὴν πρότασιν τοῦ Ρώσσου πρέσβεως, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς εἰς Μόσχαν ἀποδημήσεως τοῦ Ἱερεμίου, ὡς ἐνδεχομένην ἀφορμὴν προσεχοῦς ῥήξεως τῶν δύο ὁμοδοξῶν ἐκκλησιῶν, τῆς ἐλληνικῆς, δηλαδὴ, καὶ τῆς ῥωσικῆς, ἐξ ἧς ῥήξεως ἤθελε βέβαια πηγᾶσει ἡ παντελής τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ χριστιανῶν πολιτικὴ ἀπομόνωσις, προθύμως ἐξέδωκε τὴν ἄδειαν τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Πατριάρχου. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος, ἀφ' ἑτέρου, ἀπρεπὲς, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀσφάλειαν ἀσύμφορον κρίνας νὰ δυσχερστήσῃ δι' ἀποδοκιμασίας βασιλεῖ, ἕως τότε προστατεύσαντι κατὰ δύναμιν τὴν πάσχουσαν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἄλλως τε δὲ δυναμένῳ καὶ αὐθαιρέτως νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον, δοθείσης τῆς Συνοδικῆς ἀρνήσεως, ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ δεκτὴν τὴν πρότασιν τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωαννίμ περὶ συστάσεως Μοσχαίου Πατριαρχείου, συμφώνως δὲ πρὸς τοιαύτην ἀπόφασιν ἐπέτρεψε τῷ Οἰκουμενικῷ ποιμένι Ἱερεμίᾳ τὸ βάρος νὰ μεταβῇ εἰς Ῥωσσίαν, κακεὶ δὲ μετὰ προσηκούσης πομπῆς νὰ χειροτονήσῃ τὸν ἐψηφισμένον.

Ἀνεχώρησεν ἡ συνοδία ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1588, ἦλθε δὲ εἰς Μόσχαν περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου. Ὁ Ἱερεμίας διέβη ἐπὶ ὄνου τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἀκολουθούμενος ὑπὸ δύο Ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Ἱεροθέου Μονεμβασίας, καὶ τοῦ Ἀρσενίου Ἐλασσῶνος, ὑπὸ τριῶν ἱερέων, ἐνὸς ἀρχidiaκόνου, καὶ οἰκετῶν. . . Ἀλλ' ἐνταῦθα, νομίζομεν, προσφυστέρη πάσης ἄλλης συγγραφῆς καθι-

σταται αὕτῃ ἡ περίληψις τῶν εἰσοδίων καὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ γενομένης τελετῆς, τὴν ὁποίαν δίδει αὐτὸς ὁ κορυφαῖος τῶν Ῥώσων ἱστοριογράφων, ὃν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν.

α Πᾶσα ἡ πρωτεύουσα ἐκινήθη, λέγει ὁ Καραμφίνος, ὅτε ὁ Πρωθιεράρχης αὐτός τῆς χριστιανώσνης, (ἐπειδὴ ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος ἐθεωρεῖτο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὡς ὁ πρῶτος), ὅτε ὁ πολυπαθὴς καὶ ἐνάρετος αὐτός γέρων, βλέπων μετὰ περιεργείας τοὺς πολλοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ναῶν, καὶ εὐλογίῶν τὸν λαόν, καὶ μετὰ κατανύξεως ἀκούων τῶν χροαποῶν αὐτοῦ προσρήσεων, ἐπορεύετο ἐπὶ ὄνου πρὸς τὸν Τσάρον διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Μόσχας, προπεμπόμενος ὑπὸ τοῦ Ἱεροθέου, Μητροπολίτου Μονεμβασίας, καὶ τοῦ Ἀρσενίου, Ἀρχιεπισκόπου Ἐλασσῶνος, ἐρίππων. Εἰσελθόντων δὲ εἰς περίχρυσον δωματίον, ὁ Θεόδωρος, ἐγερθεὶς, προϋπῆντησε τῷ Ἱερεμίᾳ βήματά τινα πρὸ τοῦ θρόνου· καθίσας δ' αὐτὸν παρ' ἐαυτῷ, ἔλαβε μετ' ἀγάπης τὰ δῶρα, εἰκόνα δηλαδὴ μετὰ τῶν σημείων τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου, σταγόνων αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ λείψανα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου. Παρήγγειλε δὲ τῷ Βορίσῃ ἵνα συνδιαλεχθῇ κατ' ἰδίαν τῷ Πατριάρχῃ, ὅστις, ὁδηγηθεὶς εἰς ἕτερον δωματίον, διηγήθη αὐτῷ τὰ καθ' ἑαυτόν. Ἐπὶ δεκαετίαν ἤρξε τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἱερεμίας· διαβληθεὶς δὲ ὑπὸ κακοβούλου τινὸς Ἑλλήνος (1) ἐξωρίσθη εἰς Ῥόδον· ὁ δὲ Σουλτάνος, παραβὰς τὴν πάνδημον ὑπόσχεσιν Μωάμεθ τοῦ Β', τοῦ ἀπέχειν τῶν πραγμάτων τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς τῶν χριστιανῶν, ἐδίωξε παρανόμως τὸν θεόληπτον πατριάρχην. Μετὰ πέντη ἔτη ἀπεδόθη τῷ ἐξωρίστῳ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἱεραρχοῦ, ἀλλ' ἤδη ἐν τῷ ναφ τῶν Ἀρχιεπισκόπων τοῦ Βυζαντίου ἐλατρεύοντο ὁ Ἀλλάχ καὶ ὁ Μωάμεθ, τουτέστιν ὁ ναὸς αὐτοῦ ἐγένετο τέμενος Ὀθωμανικόν.—Διὰ δακρύων, εἶπεν ὁ Ἱερεμίας, ἔλαβον τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ ὀμοῦ Ἀμουράτ ἀπελθεῖν εἰς χώρας χριστιανικὰς, ὅπως συνθροίσω ἐλὲν πρὸς ἀνέγερσιν νέου ναοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πρωτεύουσῃ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ποῦ δὲ ἐδυνάμην εὐρεῖν προθυμίαν, συμπάθειαν καὶ ἐλευθεριότητα, πλὴν τῆς Ῥωσσίας;—Εἶτα, συνδιαλεγόμενος τῷ Γοδουνόφ, ἐπήνεσε τὴν βουλήν τοῦ Θεοδώρου τοῦ ἐγκαθιδρύσαι Πατριάρχην ἐν Ῥωσσίᾳ, ὁ δὲ δόλιος Βορίσης προέτεινε τὸ ἀξίωμα τοῦτο αὐτῷ τῷ Ἱερεμίᾳ, ἐπὶ τῷ ὄρω, ὅτι ἐδρεύει ἐν Βλαδιμίρῳ. Καὶ συνῆναι μὲν ὁ Ἱερεμίας εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἤθελε μένειν ἐκεῖ ὅπου καὶ ὁ Τσάρος, τουτέστιν ἐν Μόσχᾳ (2). Ἀλλ' ὁ Γοδουνόφ ἀπέβαλε τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἦν ἀδικον τὸ ἀπομακρύναι τῆς Μόσχας καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τὸν ἅγιον ἄνδρα Ἰωβ, προσέθηκε δὲ ὅτι ὁ Ἱερεμίας ἠγνόει τὴν τε

(1) Ὑπὸ Παχωμίου τοῦ Αἰσίου.

(2) Πρὸς τὴν συναινέσιν τοῦ Ἱερεμίου, κατὰ Καραμφίνον, ἀντιτάσσεται τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ Ἀρσενίου, ὅπου ὁ πατριάρχης, ἀποκρούων τοῦ Κυδερνήτου τὴν πρότασιν λόγῳ φιλοπatriας καὶ προσκολλήσεως εἰς τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ἐκφορεῖ λόγους συγκατακτικὰς περὶ Ἑλλάδος καὶ ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας.

γλώσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς Ῥωσσίας, ὥστε ἀδύνατον ἦν αὐτῷ νοθετεῖν τὸν μονάρχην ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑποθέσεσιν ἄνευ διαρρηνέως, πρὸς δὲ ἦν ἀτοπον ἵνα φανεροποιῇται ἡ ψυχὴ τοῦ μονάρχου. Ὁ δὲ πατριάρχης ἀπεκρίνατο· « Γεννηθῆτω τὸ θέλημα τὸ κυριαρχικόν· ἔχων ἤδη τὴν ἄδειαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, εὐλογῆσω καὶ ἀναγορεύσω τῇ θείᾳ ἐπινεύσει ἐν τινι ἐκλέξει ὁ Θεόδωρος. » Ἡ ἐκλογὴ ἦν ἀναμφισβήτητος· ὁμοως, πρὸς ἀφοσίωσιν, οἱ ἐπίσκοποι Ῥῶσσοι, ἀναδείξαντες τρεῖς ὑποψήφιους, τὸν Μητροπολίτην Ἰώβ, Ἀλέξανδρον τὸν Νοβογορόδου, καὶ Βαβλάμ, ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Ροστόβου, παρέστησαν τὰ τρία ταῦτα ὀνόματα πρὸς τὸν Τσάρον, ὅστις ἐξέλεξε τὸν Ἰώβ. Τῇ 23 Ἰαννουαρίου 1589, μετὰ τὸν ἑσπερινόν, ὁ ἐκλεχθεὶς οὗτος πρωθιεράρχης ἐψῆλε δοξολογίαν ἐν τῷ ναῷ τῆς Κοιμήσεως, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, τὸν φαινόλην καὶ τὸ ὠμοφόριον μετὰ πάντων τῶν ἐπισκόπων, παρόντος τοῦ Τσάρου, καὶ ἀναριθμήτου λαοῦ· ἐξεληθὼν δὲ τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἔστη ἐπὶ ἀμβωνος, ἔχων ἐν μὲν τῇ μιᾷ χειρὶ ἀνημμένον κηρίον, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ χαριστήριον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Τσάρον καὶ τὸν κλῆρον. Τότε εἰς τῶν πρώτων μεγιστάνων, ἔχων ὡσαύτως κηρίον, προσῆλθεν αὐτῷ καὶ εἶπε μεγαλοφώνως· « Ὁ Ὀρθόδοξος Τσάρος, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης καὶ ἡ Ἱερά Σύνοδος ἀνάγουσί σε εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βλαδιμίρου τῆς Μόσχας καὶ πάσης τῆς Ῥωσσίας! » Ὁ δὲ Ἰώβ ἀπεκρίνατο· « Δούλος εἰμι ἁμαρτωλός, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κυριάρχης, ὁ Οἰκουμενικὸς Κύριος Ἱερεμίας καὶ ἡ Σύνοδος προάγουσί με ἐπὶ τὸ μέγιστον τοῦτο ἄξιωμα, δέχομαι αὐτὸ εὐγνωμόνως. » Ἐκλινε δὲ ταπεινῶς τὴν κεφαλὴν, καὶ στραφείς πρὸς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαόν, ἀπήγγειλεν ἐν κατανύξει τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ κυβερνῆσαι μετὰ ζήλου τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ποιμνιον. Οὕτως ἐτελέσθη ἡ ἐκλογή. Ἡ δ' ἐπίσημος χειροτονία ἐγένετο τῇ 26 Ἰαννουαρίου κατὰ τὴν θείαν μυσταγωγίαν μετὰ τῶν συνήθων ταῖς χειροτονίαις τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων τελετῶν, ἄνευ οὐδεμιᾶς καινοτομίας. Ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου, ἥτοι καθολικοῦ ναοῦ, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἦν γεγραμμένος διὰ κρητίδος ἀετὸς δικέφαλος καὶ δωδεκάβαθμον ἀνάβαθρον, ἴσταντο δὲ καὶ δώδεκα λαμπαδοῦχοι· αὐτόθι δ' ὁ πρεσβύτερος τῶν ποιμένων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εὐλογήσας τὸν Ἰώβ, ὡς σύνθρονον τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ ἐπιθεὶς αὐτῷ τὴν τρέμουσαν χεῖρα, προσπυχήθη τῷ Θεῷ ἵνα ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γέννηται ἀσβεστός λυχνία τῆς πίστεως. Ὁ νέος Πατριάρχης τῆς Μόσχας, φέρων ἐπὶ κεφαλῇ τὴν μίτρην μετὰ Σταυροῦ καὶ διαδήματος, ἐλειτούργησε μετὰ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν ἐκδυθείς, ἔλαβε παρὰ τοῦ Τσάρου πολύτιμον Σταυρόν μετὰ Τιμίου Ἐύλου, τὸν ἐκ σπρίχνου πράσινου μανδύαν μαργαριτοκόσμητον, καὶ τὸ λευκὸν ἐπανωκαλύμμαυχον, ἐφ' οὗ ἦν ὡσαύτως Σταυρός· ἔλαβε συγχρόνως καὶ τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον τοῦ μητροπολίτου Ἁγίου Πέτρου, παραγγελ-

θείς ἵνα καλῇται Ἀρχηγὸς τῶν ἐπισκόπων, Πατὴρ τῶν Πατέρων, καὶ πατριάρχης πασῶν τῶν ἀρκιῶν χωρῶν, ἐλέῳ Θεοῦ καὶ θελήματι τοῦ Τσάρου. Ὁ Ἰώβ πύλόγησε τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν λαόν, ὁ δὲ χορὸς ἐψῆλε τὸ *Εἰς πολλὰ ἔτη* ὑπὲρ τοῦ κυριάρχου καὶ τῶν δύο πατριαρχῶν Βαζαντίου καὶ Μόσχας, καθημένων παρ' αὐτῷ. Ὁ Ἰώβ, προπεμπόμενος ὑπὸ δύο ἐπισκόπων, τῶν εὐπατριδῶν καὶ πολλῶν τῶν ἐν τέλει, ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ, καὶ ἀναβὰς ἐπὶ ὄνου, περιῆλθε τὰ τεῖχη τοῦ Κρεμλίνου ἐπιρραίνων αὐτὰ ἀγίασματι, εὐλογῶν διὰ τοῦ Σταυροῦ, καὶ εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς πόλεως. Ἐδείπνησε δὲ παρὰ τῷ κυριάρχῃ μετὰ τοῦ Ἱερεμίου, παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τῆς Συγκλήτου. »

« Πρὸς ἐδραίωσιν δὲ τοῦ αξιώματος καὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ῥωστικῆς ἱεραρχίας συνετάχθη πράξις, ἐν ᾗ ἀναφέρεται, ὅτι ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη ἔπεσεν ἐκ τῆς αἱρέσεως τοῦ Ἀπαλλιναρίου· ὅτι ἡ νέα Ῥώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἦν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀθέων φυλῶν τῶν Ἀγαρηνῶν· ὅτι τρίτη Ῥώμη ἐστὶν ἡ Μόσχα· ὅτι, ἀντὶ τοῦ ψευδοποιμένου τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, κατεσκοτισμένης οὖσης ὑπὸ ψευδοδιδασκαλίας, πρῶτος Οἰκουμενικὸς Ἱεράρχης ἦν ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δεύτερος ὁ Ἀλεξανδρείας, τρίτος ὁ Μόσχας καὶ πάσης Ῥωσσίας, τέταρτος δὲ ὁ Ἀντιοχείας, καὶ πέμπτος ὁ Ἱερουσαλήμ· ὅτι ἐν μὲν τῇ Ῥωσσίᾳ καθήκον προσιύχεσθαι ὑπὲρ τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐν ταύτῃ δὲ ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου, ὅστις τοῦντεσθεν καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἵωνος ἐκλέγεται καὶ χειροτονεῖται ἐν Μόσχᾳ, οὐ χρήζων τῆς συναινέσεως καὶ ἐγκρίσεως αὐτῶν. — Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν σημείων τοῦ ἀρχιποιμένου τούτου τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, προσετέθησαν καὶ ταῦτα. Ἡ ἐξοδος αὐτοῦ γίνεται πάντοτε μετὰ λαμπάδος, ψαλμωδίας, καὶ κωδωνοκρουσίης, τὸ δὲ πρὸς τὴν ἀμφίεσιν αὐτοῦ ὕψωμα ἔχει τρεῖς βαθμίδας· φέρει δὲ κατὰ μὲν τὰς συνήθεις ἡμέρας τὸ ἐπανωκαλύμμαυχον μετὰ τῶν Σαραφείμ, καὶ τὸν ἐκ μαργαρίτου σταυρόν καὶ τὴν ποιμενικὴν ῥάβδον, ἐποχεῖται δ' ἐφ' ἁμάξης ὑπὸ ἑξ ἵππων κινουμένης . . . κτλ. »

« Τῶν διατάξεων τούτων τῆς Ἐκκλησίας μᾶλλον ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ συμμεθεζάντες ὁ Μονεμβασίας καὶ ὁ Εὐλασσῶνος, ἐπορεύθησαν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σεργίου, ὅπου, ὡς ἐν ταῖς νααῖς τῆς Μόσχας, ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἱερῶν ἀμείνων. Ἐν δὲ τῇ πρωτευούσῃ, δειπνοῦντες παρὰ τῷ πατριάρχῃ Ἰώβ, εὐαμαζόν τὴν σύνεσιν τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ ἐπήρουν τὰς μεγάλας ἀρετὰς τοῦ Γοδουνῶ καὶ τὸν ἔσχατον νοῦν τοῦ γέροντος Ἀνδρέου Τσελκάλωβ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπήρουν τὴν μεγαλοδωρίαν τῶν Ῥῶσων, δωρουμένων ἀπαύστως αὐτοῖς ἀργυρὰ σκεύη, ποτήρια, μαργαρίτας, σθηρικὰ ὕψματα, σαθερίνας διφθέρας καὶ χρήματα. Προσελθόντες δὲ τῇ Τσαρίνῃ, ὑπερεχάρησαν ἐπὶ τῇ ἀγιότητι, ταπεινότητι, μεγαλειᾷ, ἀγγελικῇ καλλονῇ, τῇ χάριτι τῶν λόγων καὶ τῇ μεγαλοπρεπεῖ ἰδέᾳ αὐτῆς, φερούσης

στέμμα μετὰ δώδεκα ἀκτίνων ἐκ μαργαριτῶν, κορυμβόδεσμον, καὶ περὶ τὸν τράχηλον χρυσὴν ἄλυσιν, κεκοσμημένην βαρυτίμοις λίθοις, καὶ ἐνθῆτα ἐκ σπρίγγου ποδῆρη, καὶ πεποικιλμένην κατὰ τ' ἄκρα μεγάλους μαργαρίταις· ἀλλὰ καὶ ὁ μανδύας αὐτῆς ἦν οὐχ ἥττον πολυτελής. Καὶ ἔνθεν μὲν παρ' αὐτῇ ἵστατο ὁ Τσάρος, ἔνθεν δ' ἀσκεπῆς ὁ Βορίσης Γοδουνόφ ταπεινῶς καὶ εὐλαβῶς, ἀπωτέρω δὲ αἱ ἐπιφανεῖς γυναῖκες λευχειμανοῦσαι καὶ μετ' ἐσταυρωμένων χειρῶν. Ἡ Εἰρήνη παρεκάλεσε θερμῶς τοὺς Ἕλληνας ἱεράρχας ἱκετεύσαι τὸν Παντοδύναμον ὅπως δωρήσῃται αὐτῇ υἱόν, κληρονόμον τοῦ θρόνου. α. Καὶ ἡμεῖς πάντες βαθύως κατανυχθέντες (λέγει ὁ Ἐλασσῶνος ἐν τῇ ἡθαιπορικῇ), καὶ χέοντες σὺν αὐτῇ δάκρυα, ἀνεκράξαμεν δημοθυμῶδὸν πρὸς τὸν Ὑψίστον ὅπως πληρωθῇ ἡ ἀγνή καὶ θερμὴ εὐχὴ τῆς εὐσεβοῦς ταύτης ψυχῆς. β.—Τέλος, κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τοῦ 1559 ὁ Τσάρος ἐπέστρεψε τῷ Ἰερεμῖα ἐπανελθεῖν εἰς Κωνσταντινούπολιν, δοὺς καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον, δι' ἧς προέτρπεον αὐτὸν μὴ καταπιεῖν τοὺς χριστιανούς. Πλὴν δὲ τῶν δώρων, ἐπεμψε χίλια ρούβλια, ἥτοι δισχιλίους οὐγγρικοὺς χρυσούς, πρὸς ἀνέγερσιν νέου πατριαρχικοῦ ναοῦ, εὐγνωμονοῦντος μεγάλως παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου. β

Τὰ προτεθέντα τῆς διατριβῆς ταύτης ὅρια δὲν μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ ἐπεκτείνωμεν τὴν ἐκθεσιν τῶν πραγμάτων ἕως τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν τὸ ἐπινόημα τοῦ Βορίση καρποφορεῖ τὸν παράνομον καρπὸν, ἢ καὶ ν' ἀναφέρωμεν τὰ καθ' ἑκάστη τῆς ἀηδοῦς κωμωδίας, ἥτις προετοιμάζει τὴν ὀριστικὴν αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ῥωσσίας ἀνάβασιν, κωμωδίας σκανδαλώδους, ἐν ᾗ ὁ εὐνοούμενος ἰὼβ ὑποκρίνεται τὸ σπουδαιότερον πρόσωπον. Περὶ τούτων παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην πρὸς τὰς εὐρυεῖς καὶ ἐντόνους σελίδας τοῦ ἱστορικοῦ, ὅν ὁ Κ. Κροκιδᾶς ἐδωρήσατο τῇ ἡμετέρᾳ γραμματολογίᾳ, καὶ προβαίνομεν ἀχρονοτριβήτως εἰς τὸ προκείμενον. Τοῦτο δὲ μόνον ἐκ παρόδου παρατηροῦμεν· ὅτι οἰαδὴποτε καὶ ἂν προῆλθον ἀποτελέσματα ἐκ τῆς κινετομίας τοῦ Γοδουνόφ, οἱ ἱεράρχαι τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες βεβαίως ἠγνόησαν τοὺς σκοποὺς τοῦ σπουδάρχου Κυβερνήτου, ὅσον ἀρελῶς ἐπίστευσαν εἰς τὴν ὁσιότητα τοῦ ἰὼβ, ἔτυχον ἐν Μόσχᾳ παρά τε τοῦ Τσάρου, καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τῶν εὐπατριδῶν, καὶ τοῦ λαοῦ, τοιαύτης εἰλικρινοῦς φιλοφροσύνης καὶ γενναίας ὑποδοχῆς, οἷας πρὸ ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν, εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἑνωτικῆς ψευδοσυνόδου, ἐστερήθησαν οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐνθα ἐπείνασαν ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Πάπα, περιῆλθον ἀνυπόδητοι τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως τῶν Μεδίκων, καὶ τέλος, τὸν ὅρον τῆς αἰσχύνης, δακρύοις μᾶλλον, ἢ μελάνη συνοπογράψαντες, ἀπέπλευσαν πεποιδότες, ὅτι παρὰ Φράγγων οὐδὲν ἀγαθόν.

Συνέβη δὲ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἡμετέρου Πατριαρχοῦ ἐκτακτόν τι, δεινὰς ἐφεξῆς ἐπαγαγὼν συνέπειας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐπι-

στρέφων ἐκ Μόσχας διήλθε διὰ τοῦ Κιέβου, πόλεως καὶ χώρας μὴ ὑπαγομένην τότε τῇ Ῥωσσιᾷ κυριαρχίᾳ· ἐκεῖ δὲ, σκανδαλισθεὶς ὑπὸ τῆς μακροθείας τῶν κληρικῶν, καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ τῆς διαγωγῆς Ὀνησιφόρου τοῦ μητροπολίτου, τοῦτον μὲν ἐδίκασε καὶ καθείλεν ὡς δίγαμον, τὸν δὲ Μιχαὴλ Ῥαγόζαν ἀνηγόρευσε ἀντ' αὐτοῦ, συγχρόνως δ' ἔκρινεν ἐπισκόπους, ἐτιμώρησεν ὅσους ἀναξίους ἀρχιμανδρίτας, καὶ ἀπέδωσε πρὸς τὰ ἱερὰ τὴν προσήκουσαν εὐπρέπειαν. Ἀλλ' ὁ Ῥαγόζας οὗτος, εἰ καὶ σεμνυνόμενος ἐπὶ ζῆλῳ πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἦν δόλιος τὸ ἦθος, ἀπατεὼν καὶ βαδισῶργος, ὑπέκρυπτε δὲ ἐπιδεξίως τὴν προδοσίαν, ὥστε καὶ σχέσεις ἐτήρει μυστικὰς πρὸς τὴν Ῥώμην διὰ τοῦ περιβοήτου Ἰησοῦ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Ποσειδίου, ἀπεσταλμένου τὸ πρὶν παρὰ τοῦ Πάπα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Τσάρου. Κατὰ τὸ 1595, συγκαλέσας ὁ ὑπουργὸς μητροπολίτης εἰς Κιέβον πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας του, πειθανγκάζει αὐτοὺς, ὑποβλεπόμενους ἤδη καὶ ἐπιβουλευομένους παρὰ τοῦ βασιλέως Σιγισμούνδου, νὰ ζητήσωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀσφάλειαν ἐκυτῶν καὶ τοῦ ποιμανίου. Δύο ῥόνοι τῶν συνεδριασάντων, ἐρῳμῖλλοι τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ προαθλήσαντος Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, καὶ διερχομένους τῆς γνώμης ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων καὶ λιθουανῶν μεγιστάνων, ἐτόλμησαν ν' ἀποκρούσωσι τὴν πρότασιν τῆς ἑνώσεως, ὁ Λεμβόργου Γεδεὼν Βελαβάν, καὶ ὁ Πρεσμιλίας Μιχαὴλ, ὃν ἡ μνήμη αἰδέσιμος αἰείποτε καὶ σεπτῇ περιέσεται καθ' ἅπασαν τὴν ὀρθόδοξον πολιτείαν. Ἀλλ' οὐχ ἥττον ἀπέστειλεν ὁ λατινόφρων Σιγισμούνδος εἰς Ῥώμην τοὺς ἱεράρχας Ὑπάτιον τὸν Βλαδιμίρου, καὶ Κύριλλον τὸν Λούτσκου ἀγγέλους τῆς ἐψηρισμένης ἀποστασίας· οὗτοι δὲ πληθόντος τοῦ Οὐατικανοῦ, ἠσπάσαντο ἐν ὀνόματι τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων τῆς Λιθουανίας τὴν σταυροφόρον ἐμβάδα τοῦ Πάπα Κλήμεντος τοῦ Η', ὅστις ἐναγκαλισάμενος κύλῳγῃσεν αὐτοὺς, καὶ παντοιοτρόπως ἐφιλοφρονήσατο. Κατὰ τύχην κακὴν τοῦ Καρδινάλιου, ὅστις ἐν τῇ δὲ τῇ περιστάσει μεγαλορρήμωνως εἰς λόγον ὀγκώδη ἐχαιρέτισε τὴν ἀνάλαμψιν νέου ἐν ταῖς ἀρκτέλαις χώραις φωτός, ὀλίγον διήρκεσεν ἡ χαρὰ διὰ τὴν κατορθωθεῖσαν ἑνωσιν, διότι πολλοὶ καὶ τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν εὐπατριδῶν ἐπιμόνως ἀπεδοκίμασαν αὐτήν, ἐξαιρέτως ὁ πρίγκιψ Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Ὀστρόργου, στρατηγὸς μὲν τοῦ Κιέβου, βαθύπλουτος δὲ, καὶ μέγα δυνάμενος ἐν τῇ Γερουσίᾳ. Ὁθεν μετ' ὀλίγον, δι' ἐπισήμου πράξεως συνοδικῆς, καὶ χάριν εἰρηνοποιήσεως, συνῆλθον αὖθις πάντες οἱ ἐπίσκοποι εἰς Βρέστην, ὅπου παρήσαν καὶ οἱ μεγιστάνες τοῦ Σιγισμούνδου, καὶ οἱ πρέσβεις τοῦ Κλήμεντος, καὶ οἱ ἐπίτροποι, καθὰ λέγουσι, τοῦ Θεολήπτου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὅμως, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πάθη, ἀντὶ νὰ κοπάσωσι κατὰ τὴν συζήτησιν, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἀνεῖργιπίσθησαν καὶ ἐξηγριώθησαν ἀμφοτέρωθεν, ὥστε ἡ ἀπόπειρα τοῦ συμβιβασμοῦ ἐματαιώθη. Ἐκτοτε, δύο Ἐκκλησίαι συνυ-

πάρχουσιν ἐν Λιθουανίᾳ, ἡ τῶν Οὐνιτῶν (Uniti), ἧτις ὁμολογεῖ τὴν κατὰ Λατίνους ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸν ἀγνισμόν τοῦ Καθαρηρίου, καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ Ῥώμης Ἐπισκόπου, τηρεῖ ὁμῶς τὴν παραδόσιμον ἱερουργίαν, ὡς ἐγγιστα κατὰ τὸ ἐλληνικὸν τυπικόν, καὶ τὴν χρῆσιν τῆς σλαβικῆς διαλέκτου, καὶ ἡ Εὐσεβὴς λεγομένη, τουτέστιν ἡ Ὀρθόδοξος ἐλληνική. Ἐπὶ βασιλείας τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου τὸ Κίεβον καὶ ἡ μικρὰ Ῥωσσία περιῆλθον εἰς τὸ κράτος τῶν τῆς Μόσχας κυριαρχῶν. Ἰσως μετ' οὐ πολὺ πᾶν ἔχνος τῆς ἀποστασίας τοῦ Ῥαγόζα θέλει ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐξαλειφθῆ, ἵνα πάλιν ἐπικληθῇ ἐν τοῖς νίοις αὐτῆς τὸ ὄνομα μας, καὶ τὸ ὄνομα τῶν πατέρων μας.

Τοῦ Ἱερεμίου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστρέψαντος, συνεκροτήθη Σύνοδος ἐν τῷ ναῷ τῆς Πανακαρίστου, τῆς λεγομένης Παρχμυθίας, κατὰ τὸ 1593, μηνὶ Φεβρουαρίῳ, ἐν ᾗ συνῆλθον ὁ Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος, ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος, ἀντιπροσωπεύων καὶ τὸν Ἀντιοχείας Ἰωακείμ, ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἐτέρου πατριαρχείου, καὶ πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, παρόντος δ' ἔτι καὶ Γρηγορίου τοῦ Ἀθανασίου, πρέσβους τοῦ Τσάρου, συναδοιπόρου τῶν Πατέρων κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Ἡ Σύνοδος κανονικῶς ἐκύρωσε πάντα τὰ κεφάλαια τοῦ Ὄρου τῆς ἐν Μόσχᾳ τοπικῆς Συνόδου, καὶ διέταξεν, ὁ πατριάρχης πάσης Ῥωσσίας νὰ ἔχῃ ἐφεξῆς τὸν τόπον μετὰ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριάρχην εἰς τε τὰ ἱερά διπτυχα καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνελεύσεις· τοῦθ' ὅπερ προδήλως ἀναιρεῖ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Καραμφίνου, ὅτι τὸ πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας ἀνεκηρύχθη, παρόντος τοῦ Ἱερεμίου, τριτοβάθμιον (1). Γνωστὸν ὅτι ὁ θρόνος οὗτος δὲν κατεῖχε τὸ πρῖν, ἢ τὸν ἐδόδομηκοστὸν βαθμὸν ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῶν μητροπόλεων, καθὼς γνωστὸν ἐπίσης, ὅτι βραχυῶς ἀπέβη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡ καθίδρυσις, ἣν ἐπενόησεν ὁ Γαδουνόβ, διότι τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο κατηργήθη ἐπὶ Πέτρου τοῦ μεγάλου, κατὰ τὸ 1721.

(1) Ὅρα τὴν πράξιν τῆς Συνόδου ταύτης ἐν τῷ Τόμῳ ἀγάπης, φολ. 649 ἔχουσιν οὗτοι.

« Δίκαιον οὖν κρίνω, καὶ τὴν ἀγίαν ταύτην καὶ μεγάλην Σύνοδον κρίναι ἀξίῳ, τὸν θρόνον τῆς εὐσεβοστάτης καὶ ὀρθοδοξοπόλεως Μοσκόβου εἶναι τε καὶ λέγεσθαι Πατριαρχεῖον διὰ τὸ βασιλείας ἀξιοῦναι παρὰ Θεοῦ τὴν χώραν ταύτην, πᾶσαν τε Ῥωσίαν, καὶ τὰ ὑπερῶρια μέρη ὑποτάσσασθαι τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ Μοσκόβου καὶ πόλεως Ῥωσσίας καὶ τῶν ὑπερῶριον μερῶν, ἔχον τὸν τόπον αὐτοῦ μετὰ τὴν παναγιώτατον Ἱεροσολύμων ἐν ταῖς ἱεραῖς διπτύχοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς συνελεύσεσιν. . . Ἡ Ἁγία Σύνοδος ἐμαυτομάδων εἶπε τοῦτο ἐπειδὴ κατὰ τοὺς ἱεραῖς νόμους κίρρεται, ἀπικνεῖς ἐπὶ τὴν καὶ τοῦτο δὲ περὶ τῆς βασιλείας ἐκείνης κρίναμεν, ἵνα ὁ εὐσεβοστάτος βασιλεὺς Μοσκόβου καὶ αὐτοκράτωρ πάσης Ῥωσσίας, καὶ τῶν ὑπερῶριον μερῶν, καθὼς μέχρι σήμερον ἐν ταῖς ἱεραῖς ταλαίᾳ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἔχει τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις προθέσει καὶ ἱεραῖς διπτύχοις, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Ἐκφύλλου, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν δύο ψαλμῶν, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως λεγομένων, ἐκφωνεῖται κατὰ τὴν ἐκφώνησιν ἐκείνην κατ' ὄνομα, ὡς ὀρθοδοξότατος βασιλεὺς πάντες εἶπον καὶ τοῦτο εὐλογον. » Βλέπετε καὶ Μαρίτιον Τ. Γ', II'.

Περὶ δὲ τῆς συστατικῆς τοῦ Τσάρου Θεοδώρου ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἀμουράτ ὑπὲρ τῶν ὀρθόδοξων χριστιανῶν, ἧς κομιστὴς ἐγένετο ὁ Ἱερεμίας, αὕτη, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, οὐδὲν ἔσχεν αἴσιον ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον ὁ Σουλτάνος ἀπεδίδωκεν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ καὶ διάδοχος Μωάμεθ ὁ Γ', ὁ φονεὺς τῶν ἐννεακαίδεκα ἀδελφῶν αὐτοῦ, πρὸς ἐκδίκησιν τῆς σφαγῆς τῶν Τούρκων, ὑπὸ τῶν Βλάχων εἰς Γιούργεβον καὶ Βουκουρέστιν γενομένην, διέταξεν il Vespero Siciliano contro i Cristiani, κατ' αὐτὴν τοῦ ἐνετοῦ Βαΐλου τὴν μαρτυρίαν, δηλαδὴ τὴν γενικὴν τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν σφαγὴν. Ἀγαθὴ τύχη, ἡ διαταγὴ περιορίσθη εἰς μόνην τὴν ἔξωσιν ἀπάντων τῶν ἀγάμων Ἑλλήνων· οἵτινες ἐγκατέλιπον τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐντὸς τριημέρου προθεσμίας, καὶ ἀπῆλθον ἡμίγυμνοι καὶ ῥαπιζόμενοι εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν (1). — Ταῦτα μὲν περὶ Τούρκων.

Ἡ δὲ προβίβασις τοῦ μητροπολίτου Μόσχας δὲν ἔμεινεν ἐστερημένη καὶ Ἑλλήνων πανηγυριστῶν. Ὁ Ἐλασσώνας Ἀρσένιος, ἐπανακάμψας οἶκοι μετὰ τοῦ Ἱερεμίου καὶ τοῦ Ῥώσσου πρέσβους, συνέταξεν ἐκτεταμένην εἰς δεκαπεντασύλλαβον στίχον περιγραφὴν τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ διατριβῆς τῶν Πατέρων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν

« Κόποι καὶ Διατριβὴ τοῦ ταπεινοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀρσενίου, γράφει καὶ τὴν προβίβασιν τοῦ πατριάρχου Μοσχοβίας. »

Διατί ὁ πεπαιδευμένος μητροπολίτης προὔτιμησεν ἐν τῇ συγγραφῇ του ταύτη τὸν ἑμμετρον λόγον, ἀντὶ τοῦ πεζοῦ, ἀντὶ δὲ τῆς τότε ἐν χρήσει πρὸς δευτέρας ἑλληνίδος, προὔτιμησε τὴν ταπεινότητα τῆς χυδαίας καὶ καθομιλουμένης; Δύσκολον τὸ ζήτημα· ἐκτὸς εἰν ὑποθέσωμεν αὐτὸν ὅλως ἄμοιρον τῆς καθαρουργίας, ὅπερ ἀμφισβητούμενον, ἢ, τὸ πιθανώτερον, εἰν ἐξεικάσωμεν ὅτι συνέθεσε τὸ ποιημάτιον εἰς τὴν τότε κοινῶς λαλουμένην, ὅπως καταστήσῃ γνωστὰς πρὸς τοὺς συγχρόνους ὁμογενεῖς του τὴν ἀφοσίωσιν τῆς Ῥωσικῆς Αὐλῆς καὶ τὴν ἀγάπην τῶν Ῥώστων πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Βέβαιον, ὅτι ὁ Ἀρσένιος, συνδέσας ἐν Μόσχᾳ στενὰς σχέσεις πρὸς τινὰς τῶν ἐν τέλει, ὑπεσχέθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥωσίαν, καθὼς ἐπανῆλθε τῷ ὄντι μετ' ὀλίγον, καὶ διώκησεν ὡς ἀρχιεπίσκοπος τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σουδχαλίας (2). Ἰστέ, γινομένης δεκτῆς τῆς δευτέρας τῶν ὑποθέσεων, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὀδοιπορικὸν ἐγγράφον εἰς σχῆμα χυδαῖον πρὸς διασάλλισιν τῆς Ῥωσικῆς φιλορθοδοξίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόδρομος τοῦ πασιγνώστου παρ' ἡμῖν Ἀγαθαγγέλου, ὅστις συνετάχθη ἐν Ῥωσίᾳ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, καὶ τοι εἰς ὕψος καθαρώτερον, διακόσια περίπου ἔτη μετὰ τὸ πόνημα τοῦ Ἀρσενίου.

Καὶ τὸ μὲν πρωτότυπον τοῦ πολυτίμου τούτου πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσσίας ἐγγράφου ἀπώλετο, ἢ διαμένει ἄγνωστον· ἡ δὲ βασιλικὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ταυρίνου περιέχει ἐν ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον αὐ-

(1) Hammer, T. 7. B. 41.

(2) Καραμφίνος, T. 10, Kap. Γ'.

τοπροσώπως εξετάσαμεν, εὐμενεία τοῦ καλοκαγά-
θου καὶ φιλέλληνας βιβλιοθηκαρίου, ἀντίγραφον,
ὅπερ ἡμαρτημένως ὁ Adelung ὑπέθεσε μετακομισθὲν
εἰς Παρισίους. Τρεῖς Ἰταλοὶ λόγιοι, συνεργασθέν-
τες, ὁ Pasini, ὁ Rivotella καὶ ὁ Berta, ἐδημοσίευ-
σαν τῷ 1749, εἰς τὸν Κατάλογον τῶν χειρογρά-
φων τῆς τοῦ Ταυρίνου βιβλιοθήκης, τὸ κείμενον
μετὰ μετρίας λατινικῆς μεταφράσεως (1). Ἐφεξῆς
ἡ μετάφρασις αὕτη κατὰ μέρος μὲν ἐξεδόθη παρὰ
τοῦ Beckmann (2), καθ' ὁλοκληρίαν δὲ μετέπειτα
παρὰ τοῦ Wichmann (3), καὶ τοῦ Starczewski (4).
Ὁ παπολάτρης Ῥώσος πρίγκηψ Αὐγουστῖνος Γα-
λιτσῖνος ἐδημοσίευσεν νεωστὶ καὶ μετάφρασιν γαλ-
λικήν (5).

Ὡς πρὸς τὴν ἐκδοσιν τοῦ κειμένου τῆς Ταυρια-
νῆς ἐκδόσεως αὕτη ἐγένετο ἀθλία, καὶ πλήρης πλεί-
στων ὅσων ἐλαττωμάτων. Ἀρκεῖ μόνον περὶ ταύ-
της νὰ σημειώσωμεν, ὅτι οἱ ἐκδότης, ὑπὸ τῆς ἀ-
πειροκαλίας ἀπατηθέντες τοῦ Ἑλλήνος καλλιγράφου,
τοῦ ἀντιγράφαντός ποτε τὸ ποίημα, ἐξέλαβον αὐτὸ
ὡς σύγγραμμα πεζόν, καὶ εἰς σχῆμα πεζοῦ συγ-
γράμματος ἐπεσύναψαν αὐτὸ εἰς τὸν Κατάλογον,
ἀντὶ νὰ διαιρέσωσι τὴν διήγησιν κατὰ τοὺς δεκα-
πεντασυλλάβους στίχους, ἐν οἷς ὁ λόγος συνετέθη.
Παρασιωπῶμεν τὰ περισσὰ τυπογραφικὰ παρορά-
ματα, ἅπερ ποῦ μὲν ἀκρωτηριάζουσι τὸν στίχον,
ποῦ δὲ στρεβλοῦσι τὸ νόημα.

Τὸ κείμενον τοῦτο, ἐπιμελῶς διωρθωμένον, καὶ
στιχῶδὸν διατεταγμένον, ὡς πρέπει εἰς ἔμμετρον
πόνημα, ζητοῦμεν τὴν ἀδειαν νὰ παρασυνάψωμεν
τῇ δε τῇ Διατριβῇ, οὐχὶ βέβαια ὡς δεῖγμα ποιη-
τικῆς εὐφυΐας, ἢ τεκμήριον τέχνης διηγηματικῆς,
ἀλλὰ μᾶλλον ὡς μνημεῖον σπουδαῖον ἅμα δὲ καὶ
δυσεύρετον, διαφέρον τὰ τε χρονικὰ τῆς Ἀνατολι-
κῆς Ἑκκλησίας καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας γραμ-
ματολογίας μας.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

**Ἐπεται τὸ ποίημα*.*

ΔΥΟ ΡΩΣΙΔΕΣ

αἰχμαλῶται ἐν Καυκάσῳ.

(Συνέχεια. 13α φυλλάδ. 227, 228, 229 καὶ 230.)

—ooo—

Ὁ Γράμοφ ἀνεχώρησε τὴν 2 Δεκεμβρίου ἐκ τοῦ
χωρίου Ἀνδρειέφσκ μετὰ τοῦ τατάρου Μωχάμεθ.
Πλὴν δὲ τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῶν προφορικῶν δια-

(1) Codices manuscriptorum Bibliothecae Taurinensis Athenaei. Taurini, 1749, I. 433.

(2) Litteratur der alteren Reisebeschreibungen. Gottingen, 1809, I. 404.

(3) Sammlung bisher noch ungedruckter kleiner Schriften alteren zur Geschichte und Kenntnis des Russischen Reichs. Berlin, 1820.

(4) Historiae Ruthenicae scriptores exteriori saeculi XVI. T. 2.

(5) Document relatif au patriarcat Moscovite. Paris, chez Techener, 1857.

κοινώσεων τὰς ὁποίας ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ πρίγκηψ
Δαυὶδ διὰ τὸν Σιαμίλ, ἐνεχείρισε καὶ ἐνδύματα καὶ
διάφορα ἄλλα πράγματα διὰ τὰς αἰχμαλώτους. Καὶ
πρῶτον μὲν ἦλθον εἰς Βουρτανζί, κώμην πρωτεύ-
ουσαν τῆς πλησιεστέρας ἐχθρικῆς χώρας. Ἐκεῖ ὁ
ναῖπ Μουρτζιὰ Ἀλῆς ἔδειξεν αὐτοῖς ἐπιστολὴν τοῦ
Σιαμίλ, περιέχουσαν ταῦτα· « Εἶδον κατ' ὄναρ ὅτι
ὁ διερμηνεὺς τοῦ πρίγκηπος Ὁρβελιάνη ἔρχεται κο-
μίζων εὐαρέστους εἰδήσεις περὶ τοῦ υἱοῦ μου. Οἱ
ὀφθαλμοί μου τὸν ἀκολουθοῦσιν. » Ἐπειτα δὲ μετε-
φέρθησαν εἰς Δερκετ Ὀτάρ, ὅπου κατεσκήνου ὁ Σια-
μίλ· ἀλλὰ πρὶν ἢ παρουσιασθῇ εἰς τοῦτον ὁ Γράμοφ
ἔγραψεν αὐτῷ ἐρωτῶν πῶς ἔπρεπε νὰ παρουσιασθῇ.
— Κατὰ τὸν Ῥωσικὸν τρόπον, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. —
Ὅτε δὲ ἦλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ἱμάμη ἀφώπλισαν
αὐτὸν οἱ φύλακες, καὶ εἰσελθὼν εὗρεθῇ κατέναντι τοῦ
Σιαμίλ, καθημένου μεταξὺ τοῦ σουλτάνου Δανιήλ
καὶ τοῦ Κέρ Εφρένδη, μαυρίδου σχεδὸν τυφλοῦ, πα-
ρακολουθεῦντος πάντοτε τὸν ἀρχηγὸν τῶν ὀρέων,
καὶ κοιμισμένου μάλιστα μετ' αὐτοῦ.

« Ὁ Ῥώσος ἔκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐνεχείρισε
σιωπηλῶς τῷ Σιαμίλ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ
Ὁρβελιάνη· ἦτο δὲ ἡ ἐπιστολὴ συστατήριος, περιέ-
χουσα καὶ συγχαρητηρίους εὐχὰς διὰ τὴν δοθεῖσαν
τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἀδειαν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Τε-
λειωθείσης δὲ τῆς μεταφράσεως, ὁ Σιαμίλ προσεκά-
λεσε τὸν Γράμοφ νὰ καθήσῃ, καὶ ἠρώτησε περὶ τοῦ
ἀρχηγοῦ του καὶ τοῦ πρίγκηπος Τσαυτσαυατζέ.

« — Ὑγιαίνουν χάριτι θεῆς, ἀπεκρίθη ὁ Γράμοφ,
καὶ σὲ εὐχαριστοῦν διὰ τὴν περὶ τῶν αἰχμαλώτων
φροντίδα σου. Ἐκτιμῶμεν τὸ καλόν, καὶ ἂν δὲν ἡμ-
πορέσωμεν ἡμεῖς νὰ σὲ ἀνταμείψωμεν, ἰδοὺ ὁ Θεός.

« Ταῦτα ἀκούσας ὁ σουλτάνος Δανιήλ ἐμειδίασεν
ἐκλαδῶν ἀντὶ εἰρωνείας· ἀλλ' ὁ Σιαμίλ ἄλλως πῶς
ἔκρινε. Διέταξε τοὺς σωματοφύλακας ν' ἀποδώσωσι
τὰ ὅπλα εἰς τὸν Γράμοφ, καὶ τοὺς ἐπέπληξε σφο-
δρότατα ὡς ἀτόπως φερθέντας πρὸς ξένον, τὸν ὁ-
ποῖον τόσον ἠγάπα. Εἶτα στραφεὶς πρὸς τοῦτον
εἶπε·

« — Χαίρω ἀληθῶς διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ ἐμπιστο-
σύνην. Πρῶτον σήμερον ἔρχεται ἐδῶ ἀξιωματικὸς
Ῥώσος ἔχων ἀξίωμα πρέσβευς· διὸ καὶ θεωρῶ τοῦτο
ὡς ἀπόδειξιν τιμῆς.

« Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γράμοφ ἐγίνωσκε τὰ ἦθη τοῦ τό-
που, ἀπεκρίθη εὐγενῶς· καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον
ἐξηκολούθησεν ἡ συνδιάλεξις ἐπὶ τινὰ ὥρην.

« — Θὰ ἔλθῃ ὁ υἱός μου; ἠρώτησεν ἐπὶ τέλους
ὁ Σιαμίλ.

« — Ἄν καὶ ἔγινε μισὸς Ῥώσος, ἀπεκρίθη ὁ
Γράμοφ, καὶ ἐλληρονόμησε τὸν ἰσχυρόν σου νοῦν, θὰ
ἔλθῃ ἀναμφιβόλως. Προτιμότερον νὰ διοικῇ ἐδῶ χι-
λιάδας ἀνθρώπων παρὰ μίαν ἑκατοντάδα Ῥώτων.

« — Τί φρονεῖς δι' αὐτόν; ἠρώτησεν ὑποκει-
δίων ὁ Σιαμίλ τὸν σουλτάνον Δανιήλ. — Καὶ ἐκβα-
λὼν τὸ ὠρολόγιόν του ἐσήμανεν αὐτό· ἡ ὥρα ἦτο
ἐνδεκάτη καὶ ἡμίσεια. — Εἶναι καιρὸς, εἶπε, νὰ
προσευχηθῶ.

« Τότε μουλλάς τις, ἐκεῖ πλησίον εὐρισκόμενος,